

Ўумъаназар ЭШОНЎУЛОВ, Таваккал ЧОРИЕВ

САВОДОМЎЗИИ ЗАБОНИ МОДАРЎ ВА ХОНИШ 2

Ўисми 1-ум

Китоби дарсї барои донишомўзони синфи 2-юми
мактабҳои таълими миёнаи умумӣ

Вазорати таълими халқи Ўумҳурии Ўзбекистон
ба нашр тавсия намудааст

Нашри нав

ТОШКАНД – 2021

УЎК 811.222.8(075.3)
КБК 81.2(5Тад)я71
Э 94

Ўумъаназар ЭШОНЎУЛОВ, Таваккал ЧОРИЕВ

Муқарризон:

Р. Абдуллоев	– дотсенти кафедраи забонҳои шарқ ва филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии Тирмиз;
Г. Адашуллоева	– дотсенти кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Самарқанд;
А. Шерназаров	– дотсенти кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Самарқанд;
С. Самиева	– омӯзгори кафедраи забонҳои шарқ ва филологияи тоҷики Донишгоҳи давлатии Тирмиз;
Р. Ўумаев	– омӯзгори кафедраи методикаи таълими ибтидоии Донишгоҳи давлатии Бухоро;
Н. Очилова	– омӯзгори синфҳои ибтидоии мактаби рақами 53-юми ноҳияи Китоби вилояти Қашқадарё.

Саводомӯзии забони модарӣ ва хониш, синфи 2 (Матн): китоби дарсӣ / Ў. Эшонқулов (ва диг.) (қисми 1-ум). – Тошканд: Маркази таълими Республика, 2021. – 120 саҳ.

АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ:

– Андешаронӣ	– Кор бо гурӯҳ
– Мустақилфикрӣ	– Ғанҷи андарзҳо
– Фаъолияти эҷодӣ	– Тест (Pisa)
– Фарҳанги имло	– Чархи ақл
– Кор бо луғат	– Хушзеҳнӣ
– Машғулияти завқбахш	– Савол ва супориш
– Вазифаи хонагӣ	

Макети оригиналӣ ва концепсияи дизайнӣ аз ҷониби маркази таълими Республика коркард шудааст.

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби Республика чоп шудааст.

ISBN 978-9943-7299-7-1

© Маркази таълими Республика, 2021

МУНДАРИЧА

БОБИ I. ЎЗБЕКИСТОН, ВАТАНИ МОСТ!

ХОКИ ВАТАНАМ – СУРМАИ ЧАШМОНИ МАН

Мавзӯи 1. Соли нави таҳсил муборак!	6
Мавзӯи 2. Якуми сентябр	7
Мавзӯи 3. Кишвари зебои ман.....	8
Мавзӯи 4. Сарзамини сабзу хуррам.....	10
Мавзӯи 5. Ватан – модар	11
Мавзӯи 6. Мадҳи Ватан	13

МАН АЗ ҒАМХОРИЯТ БИСЁР ШОДАМ

Мавзӯи 7. Гул кун ҳамеша	14
Мавзӯи 8. Ҳифзи табиат – ҳифзи Ватан!.....	15
Мавзӯи 9. Кишвари биҳиштосо	16
Мавзӯи 10. Ҳикмати хуш зистан.....	17
Мавзӯҳои 11–12. Кори назоратӣ ва таҳлили он.....	19

БОБИ II. МАН, ТУ, ВАЙ (МО, ШУМО, ОНҲО)

МАКТАБАМ – ГУЛШАНИ ОЯНДАИ ДУРАХШОНАМ

Мавзӯи 13. Мактаб	20
Мавзӯи 14. Дар васфи мактаб.....	21
Мавзӯҳои 15–16. Боғи мактаб.....	22
Мавзӯҳои 17–18. Барорам деҳ!	26
Мавзӯи 19. Дар остони мактаб	27
Мавзӯи 20. Китобхона	29
Мавзӯи 21. Дӯсти ҳақиқӣ	30

БУЗУРҒӢ БА АҚЛ АСТ, НА БА СОЛ

Мавзӯи 22. Дониш талабу бузургӣ омӯз!.....	32
Мавзӯи 23. Дар сухан ҷавобандеш бош!.....	33
Мавзӯи 24. Хушбахтиро бо ҳам ҷӯед!.....	35
Мавзӯи 25. Муҳофизати дандон	36
Мавзӯи 26. Ҳикоят	38
Мавзӯи 27. Анӯшервони Одил ва пири боғдор.....	39
Мавзӯи 28. Посух	42
Мавзӯҳои 29–30. Ғалаба чист?.....	44
Мавзӯи 31. Одоби меҳмоннавозӣ.....	46

ДЎСТОН – ОИНАИ ЯҚДИГАРАНД!

Мавзӯи 32.	Кафтар ва мўрча.....	48
Мавзӯи 33.	Дўстони бовафо	49
Мавзӯи 34.	Хуршед ва Ҷамшед.....	51
Мавзӯи 35.	Дўсти ҳақиқӣ кист?.....	52
Мавзӯи 36.	Ҳикмати дўстӣ.....	54
Мавзӯи 37.	Такрор ва мустаҳкамкунӣ.....	55
Мавзӯҳои 38–39.	Кори назоратӣ ва таҳлили он.....	56

БОБИ III. ОЛАМИ ТАБИАТИ РАНГИН

ҲАЙВОНҲОИ МУҲОФИЗАТШАВАНДА

Мавзӯи 40.	Китоби Сурх.....	57
Мавзӯи 41.	Мамнўёгоҳ.....	58
Мавзӯи 42.	Гавазни хонгул.....	60
Мавзӯи 43.	Силовсин	61
Мавзӯи 44.	Паланги барфӣ.....	62
Мавзӯи 45.	Хирси қаҳваранг (малла).....	63
Мавзӯи 46.	Лаклак.....	65
Мавзӯи 47.	Уқоб.....	66

САЙЁРА ВА ҶИСМҲОИ ОСМОНӢ

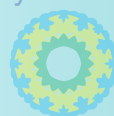
Мавзӯҳои 48–49.	Сайёраҳои осмонӣ	68
Мавзӯҳои 50–51.	Ситораҳои пурчило	70
Мавзӯи 52.	Офтобаки зарринрӯ.....	73
Мавзӯҳои 53–54.	Моҳ.....	75
Мавзӯҳои 55–56.	Гирифти офтоб ва моҳ.....	76
Мавзӯи 57.	Сарватҳои зерзаминии кишвари Ўзбекистон.....	79
Мавзӯи 58.	Тилло	80
Мавзӯи 59.	Нафт	82
Мавзӯи 60.	Гази табиӣ.....	84
Мавзӯи 61.	Намаки ош.....	85
Мавзӯи 62.	Такрор ва мустаҳкамкунӣ.....	87
Мавзӯҳои 63–64.	Кори назоратӣ ва таҳлили он.....	87

БОБИ IV. АҚЛИ СОЛИМ – ДАР ҶИСМИ СОЛИМ

ХИСЛАТҲОИ НЕКУ БАД

Мавзӯҳои 65–66.	Ҳикоят.....	88
Мавзӯҳои 67–68.	Забондон	89

Мавзӯи 69. Дар одоб нарма будан	91
Мавзӯҳои 70–71. Нишонаи умр	92
Мавзӯҳои 72–73. Шустушӯи дастҳо	93

МИКРОБ ВА БАКТЕРИЯҲОИ ЗАРАРКУНАНДА

Мавзӯҳои 74–75. Микроб	95
Мавзӯҳои 76–77. Бемориҳои микробӣ	97
Мавзӯҳои 78–79. Бактерия	98

СУБҲОНАИ СОЛИМ

Мавзӯҳои 80–81. Субҳона	99
Мавзӯҳои 82–83. Таом ва маҳсулоти ширӣ	102
Мавзӯҳои 84–85. Ширкаду ё кадубашир	103

ТАБИБИ УСТУХОН

Мавзӯҳои 86–87. Калсӣ – табиби устухон	104
Мавзӯҳои 88–89. Маҳсулоти ширии калсии зиёддошта	106
Мавзӯҳои 90–91. Мева ва сабзавотҳои сервитамин	107
Мавзӯи 92. Такрор ва мустаҳкамкунӣ	109
Мавзӯҳои 93–94. Кори назоратӣ ва таҳлили он	109

БОБИ V. КАСБИ МАН – ФАХРИ МАН

ҲУНАРМАНДӢ – НИШОНАИ ГУЛДАСТИВУ ХУШБАХТЗИСТӢ

Мавзӯҳои 95–96. Аз соҳибҳунарон ҳунар биомӯз!	110
Мавзӯҳои 97–98. Касбу ҳунари дилписанд	110
Мавзӯҳои 99–100. Касбу ҳунари сурурбахш	111
Мавзӯҳои 101–102. Касбу ҳунари шоиста	112
Мавзӯҳои 103–104. Ҳунари мардумӣ	113
Мавзӯҳои 105–106. Кулолгарӣ	114

КАСБҲОИ ПУРИФТИХОР

Мавзӯи 107. Усто	115
Мавзӯи 108. Дуредгарӣ	116
Мавзӯи 109. Оҳангар	117
Мавзӯи 110. Сартарошӣ	117
Мавзӯи 111. Такрор ва мустаҳкамкунӣ	118
Мавзӯи 112. Кори назоратӣ ва таҳлили он	118

БОБИ I. ЎЗБЕКИСТОН, ВАТАНИ МОСТ!

ХОКИ ВАТАНАМ – СУРМАИ ЧАШМОНИ МАН

МАВЗЎИ 1. СОЛИ НАВИ ТАҲСИЛ МУБОРАК!

Эй насли хушбахти замон,
Фарзандҳои меҳрубон.
Бодо муборак бар шумо,
Соли нави таҳсилатон!

Дарҳои мактаб ҳар кучо
Бикшода бар рӯи шумо.
Бо саъю кӯшиш, дӯстон,
Хонед аъло доимо!

Бандед мустаҳкам камар,
Бошед фарзанди ҳунар.
Омӯхта аз худ кунед,
Илму адабро нағзтар.

То ин ки аз баҳри Ватан
Ҳам дар амал, ҳам дар суҳан
Шоиста хизматҳо кунед,
Хонед, хонед илму фан!

Боқӣ Раҳимзода

Шеърро бурро, равон хонед ва пас аз он мазмунашро нақл кунед.

Аз чанд ҳарф ва овоз иборат будани калимаҳои зеринро ёдрас намоед.

Мактаб, илм, адаб, аъло, таҳсил, ҳунар, Ватан, шоиста, суҳан.

Аз рӯи расм бо тартиб додани ду-се ҷумла фикратонро баён намоед.

МАВЗЎИ 2. ЯКУМИ СЕНТЯБР

Имрӯз ҳама ба ман бо ҳавас менигаранд ва салом меғоянд. Ман ҳам ба ҳама бо шавқ нигариста “Салом!” меғоям!

Имрӯз олам аҷаб хушрӯю зебост. Ман ҳам имрӯз хушрӯю зебоям! Модарам ба ман меғояд:

– Якуми сентябр чӣ рӯзи хуш аст!

Ман ҳам ба модарам меғоям:

– Меҳоҳам ҳар рӯз якуми сентябр бошад!

Матнро хонед ва пас аз он фикратонро аз таассуротҳои рӯзи аввали хониш баён кунед.

Аз чанд ҳарфу овоз иборат будани калимаҳои зеринро муайян намоед.

Хушрӯй, зебоям, сентябр, Яъқуб, Ёдгор, яхмос, яхдон, Юсуф.

Сухани пурҳикматро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён намоед.

Чор чиз ба ҳама халқ нек бошад:

Адолату ростӣ	Ақлу хирад	Сабру тоқат	Ҳаёву шарм
---------------	------------	-------------	------------

Бо интихоби сарлавҳаи “**Рӯзи аввали хониш**” ва корбасти калимаҳои **мо, шумо, онҳо, ў, вай** матн тартиб диҳед.

МАВЗӢИ 3. КИШВАРИ ЗЕБОИ МАН

Водиҳоят – кони зар,
Меваҳоят чун шакар,
Мардумонат – пурҳунар.
Кишвари зебои ман,
Модари яктои ман!

Мулки дилшодам туй,
Меҳнатободам туй,
Фаҳри авлодам туй!
Кишвари зебои ман,
Модари яктои ман!

Нони мардонат ҳалол,
Мардумонат – некфол,
Бахту тахтат – безавол.
Кишвари зебои ман,
Модари яктои ман!...

Боқӣ Раҳимзода

Шеърро бурро, равон хонед ва пас аз он мазмунашро нақл кунед.

Маънои калимаҳои ба тавсифи **Ватан** корбастшударо шарҳ диҳед.

Бозии “Номёбӣ”. Хонед ва кадом калима ҳосил шуданахро гуфта диҳед.

Панҷ ҳарф дорад.

Модар.

Не. Ҳарфи аввали он “В” аст.

Вагон.

Онро ба модар қиёс мекунам. Аммо он низ барои мо чун модар ғамхору азиз аст.

Ватан.

Дуруст ёфтӣ. Он Ватан аст.

Зарбулмасалро хонед ва мазмунаро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Шахси беватан – булбули бечаман.

Аз чанд калима иборат будани байти такрори шеърро хотирнишон кунед.

Бо шарҳи калимаҳо шинос шавед ва пас аз он ба **“Дафтарчаи луғат”** рӯбардор кунед.

Безавол – ҳамешагӣ, ҷовид, абадӣ.

Некфол – бахосият, хушқадам.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳо бунёд намоед ва ҷумла тартиб диҳед.

МАВЗЎИ 4. САРЗАМИНИ САБЗУ ХУРРАМ

Шодиву хурсандии Анисчону Муниса ҳадду канор надошт. Онҳо фаҳмиданд, ки танҳо нестанд, дар шаҳру деҳаҳои дигар ҳамсолон доранд. Донистанд, ки дар сарзамини сабзу хуррам ва дар фазои сулҳу дӯстӣ зиндагӣ мекунанд.

Бо Нишону Парчам ва Суруди миллӣ шинос шуданд. Ба Ватани худ меҳр бастанд. Фаҳмиданд, ки хонаи онҳо, мактаби онҳо, шаҳру деҳаи онҳо як пораи хоки Ватан аст. Донистанд, ки иттифоқу ваҳдат кишварро ободу зебо мекунад.

Ояндаи Ватани мо дурахшон аст. Агар ҳамаи бачаҳо мисли шумо нағз хонанд, боодоб шаванд, калонсолонро эҳтиром кунанд, меҳнатдӯст шаванд, кишвари мо, албатта, ободу зеботар мешавад.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Калимаи “**ватан**”-ро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Зарбулмасалро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Ватан обод – мардум дилшод.

Бо шарҳи калимаҳо шинос шавед ва пас аз он ба **“Дафтарчаи луғат”** рӯбардор кунед.

Алоқа – муносибат, иртибот.

Ваҳдат – ягонагӣ, сарҷамъӣ.

Иттифоқ – як шудан, муттаҳид шудан.

Аз таркиби матн калимаҳои **пасванди-ҳо** қабул намударо гӯед ва ба дафтар рӯбардор кунед.

МАВЗҶҲ 5. ВАТАН – МОДАР

Фарзанди одам баъд аз гузаронидани айёми хурдсолӣ ҳамаи тарбияи худро бевосита аз Ватан мегирад. Ў дар он ҷо зиндагонӣ мекунад, озодона мегардад, кор мекунад ва дар он ҷо аз манбаъҳои маишатӣ вай худ ва наздиконашро сер мекунад, ме-

хонад, фарзандони худро меҳонад, ҳунар меомӯзад, хулоса, ҳамаи осудагӣ, озодин ва шарафи худро дар ватани худ, аз ватани худ меёбад. Бесабаб нест, ки меғоянд: “Ҳар кас дар ватани худ подшоҳ аст!”...

(Садриддин Айни)

Матро хонед, сухани пурҳикмати “**Ҳар кас дар ватани худ подшоҳ аст!**”-ро шарҳ диҳед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предметро муайян намуда, бо саволгузори ба дафтар рӯбардор кунед.

Бо корбасти калимаҳои пешниҳодшуда якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Чистро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Чароғи рӯи равзан,
Ғаҳ торику ғаҳ равшан.

Тобишҳои маъноӣ ва ҳарфҳои фарқкунандаи калимаҳои зеринро хотирнишон кунед.

Хона – шона, гарм – нарм, барф – ҳарф,
шин – бин, ранг – санг.

Бо корбасти пасвандҳои ҷамъсози **-ҳо**, **-он**, **-гон** якчанд калимаҳои шаклан ҷамъ тартиб диҳед.

Деҳаҳои гирду атрофи ҷойи зистро нависед.

МАВЗЎИ 6. МАДҲИ ВАТАН

Макони ҷовидони мо, Ватан,
Ҳаёти нурфишони мо, Ватан.
Замини поки ҳамнаводи мо,
Ҳавою обу нони мо, Ватан.

Ба мо ту қиблагоҳӣ, эй Ватан,
Ба мо ту сарпаноҳӣ, эй Ватан!

Ту сарзамини поки модарӣ,
Анису меҳрубону беҳтарӣ.
Миёни ҷумла кишварони даҳр,
Ту бошукӯҳ ягона кишварӣ.

Ба мо ту қиблагоҳӣ, эй Ватан,
Ба мо ту сарпаноҳӣ, эй Ватан! ...

Озармеҳр

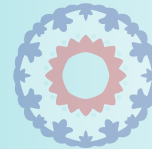
Шеърро бурро, равон хонед ва пас аз он мазмунашро нақл кунед. Бо кӯмаки омӯзгор калимаҳои душворфаҳмро шарҳ диҳед.

Суратмуаммо. Аз рӯйи расм бо навиштани сарҳарф сухани пурҳикмати **“Ватан муқаддас аст”**-ро пайдо кунед.

Шеъри **“Мадҳи Ватан”**-ро аз ёд кунед.

МАН АЗ ҒАМХОРИЯТ БИСЁР ШОДАМ

МАВЗЎИ 7. ГУЛ КУН ҲАМЕША

Эй Ватани мо,
Ту дилрабой!
Эй гулшани мо,
Ту дилкушой!

Барои моён,
Меҳрубон модар,
Додӣ дабистон,
Китобу дафтар.

– Хонед, – гуфтӣ, –
Илму ҳунарро,
– Бошед, – гуфтӣ, –
Олиму доно.

Дунёи навро
Созандагонед,
Бояд, ки доим
Аъло бихонед!

Панди туро мо
Дорем дар гӯш,
Асло насозем
Онро фаромӯш.

Гул кун ҳамеша
Чун боғу бўстон,
Бишкуф ҳамеша,
Эй бахти Инсон!

Мирсаид Миршакар

Байни гурӯҳҳо бандҳои шеърро тақсим намуда,
бо навбат хонед ва мазмунашро маънидод кунед.

1. Шоир ба воситаи шеъри офаридааш суҳанҳои кӣҳо ва чиро ҳамчун мусаввир тасвир кардааст?
2. Шоир ба фарзандони ватандӯсту ояндадораш чӣ гуна насиҳат додааст?
3. Фарзандон чӣ гуна қавлу ваъдаҳо додаанд?

Бо чистон шинос шавед ва бо баръаксхонӣ ҷавобашро ёбед.

Кӯҳ асту санг надорад,
Замин асту хок надорад.
Ўнгал асту дарахт надорад,
Баҳр асту об надорад.

(атираҳ)

Бо шарҳи калимаҳо шинос шавед ва пас аз он ба **“Дафтарчаи луғат”** рӯбардор кунед. Аз чанд ҳиҷо иборат буданаи калимаҳоро низ гӯед.

Дабистон – мактаб.

Дилкушо – фараҳбахш, рӯҳафзо.

Дилрабо – дилкаш, дилбар, мафтункунанда.

Суратмуаммо. Аз рӯйи расм бо навиштани сарҳарф сухани пурҳикмати **“Озодӣ – ободист”**-ро пайдо кунед.

Шеър **“Гул кун ҳамеша”**-ро аз ёд кунед.

МАВЗҶИ 8. ҲИФЗИ ТАБИАТ – ҲИФЗИ ВАТАН!

Тамашои табиати зебо, нӯшидани оби зулоли чашмаҳо, шунидани хониши қабқҳо ва нағмасароии булбулону қашидани нафаси тоза аз ҳавои софу беғубор ба дили инсон қувват ва ба чашмҳо нур мебахшад.

Оре, Ватани азизи мо – Ўзбекистон дорои ҳамин гуна неъматҳост, ки ба инсонҳо ҳам дар ҳолати бе-

морӣ ва ҳам дар давраи солимӣ руҳи болида ме-
бахшанд.

Инсоният дар кадом ҳолате, ки набошад, дар кучое,
ки зиндагӣ накунад, ҳама хурду бузург ба табиат ва
неъматҳои он эҳтиёҷ доранд.

Бидуни табиат ҳаёт дар ягон давра замон пайдор
буда наметавонад, зеро ҳастии ҳар як ҷисми зинда
ба об, хок ва боду ҳаво алоқаманд аст.

Ободии кишвар ва тозагии муҳити зист танҳо ба
одамон вобастагӣ дорад ва эҳтироми табиату сама-
ранок истифодабарии манбаъҳои он қарзи мост.

Матнро хонед, байни гурӯҳҳо саволу ҷавоб
ташkil кунед.

Аз таркиби матн ба ҷойи нуқта калимаҳои му-
вофиқ интихоб намуда, ибораҳо тартиб диҳед.

Табиати, оби, ҳавои софу,
тозагии муҳити зист, эҳтироми,
ободии

Манзараҳои гирду атрофи мактабро бо су-
ханҳои тавсифӣ баён намоед.

МАВЗҶИ 9. КИШВАРИ БИҶИШТОСО

Кишвари мо сарзамини офтобист. Табиат ва боду
ҳавои он дар ҳамаи фаслҳо дилкашу фораи аст. Дар
Ватани мо дар тамоми сол баъзе аз зироату саб-
заиот парвариш меёбад. Дар вилоятҳои марказӣ ва
ҷанубӣ дар як сол то ду-се бор ҳосили зироат ва
рустанӣҳои полизӣ гирифта мешавад. Дар гулхонаву
гармхонаҳо тамоми сол гулҳои гуногуну сабзаиот ва
рустанӣҳои ситрусӣ мисли лимӯ, афлесун ва ғайра
нашъунамо меёбанд. Дар боғоту деҳоти мо беҳтарин
навъҳои ангур, себ, анор, нок, биҳӣ, муруд, зардолу,
олу ва хурмо мерӯянд.

Аз ҳарфҷадвали зерин номи ноҳия ва вилоятҳои Ўзбекистонро пайдо кунед.

Китоб –, қалам –, варақ –,
дафтар –

Аз таркиби матн калимаҳои дар шакли ҷамъ корбастшударо муайян кунед.

Ба назар чунин мерасид, ки гӯё ӯ бе ягон сабаб меҳандад. Он гоҳ ӯ ба ман гуфта буд:

– Замоне, ман ҳам мисли ту ғамгин будам. Ногоҳ фикре ба сарам омад: “Ин зиндагии ман аст, пас интиҳоб ҳам дар дасти ман аст. Танҳо ман ин интиҳобро ҳар рӯз, ҳар соат, ҳар дақиқа мекунам”. Аз ҳамон вақт инҷониб ҳар субҳ, вақте бедор мешавам, аз худ савол мекунам: Имрӯз чиро интиҳоб мекунӣ: ғамгинӣ ё хушбахтиро? Доимо ҳамин хел мешавад, ки ман хушбахтиро интиҳоб мекунам.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бо мусобиқаи “Ҳуҷуми ақлӣ” аз рӯйи мазмуни матн байни гурӯҳҳо саволу ҷавоб ташкил кунед.

Ба қойи нуқта калимаҳои зидмаънои мувофиқро нависед.

Хушбахт — ... , ғамгин — ... , субҳ — ... , ме-
хандид —

Калимаҳо барои истифода: тирабахт, хурсанд, шом, намехандид.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои **дарахт, абр, нафақа, солро** тартиб диҳед.

Бо шарҳи калимаҳо шинос шавед ва пас аз он ба **“Дафтарчаи луғат”** рӯбардор кунед.

Ҳаким — доно, донишманд.

Табассум — ханда.

Муяссар — ба осонӣ ба даст дароварда.

МАВЗЎҲОИ 11–12. КОРИ НАЗОРАТӢ ВА ТАҲЛИЛИ ОН

Боре як дӯстам пурсид: — Ватан чӣ маъно дорад?
Ман гуфтам: — Ватан қойи таваллуди кас, зодгоҳи
ӯст. Ватан ҳамон ҷоест, ки кас дар он зиндагӣ меку-
над, бахти худро меёбад, аз обаш менӯшад, ниҳоят
дар хокаш хок мешавад.

Дӯстам боз пурсид:

— Байни зодгоҳу Ватан чӣ фарқ ҳаст?

Ман гуфтам:

— Зодгоҳ ҳамон ҷоест, ки кас он ҷо таваллуд шу-
дааст ва хуни нофи ӯ рехтааст.

(Ҷалол Иқромӣ)

БОБИ II. МАН, ТУ, ВАЙ (МО, ШУМО, ОНҲО)

МАКТАБАМ – ГУЛШАНИ ОЯНДАИ ДУРАХШОНАМ

МАВЗЌИ 13. МАКТАБ

Мактаб макони илму маърифат, фарҳангу адаб ва донишу хирад аст. Мактаб аслан калимаи арабӣ буда, маънии дабистонро дорад. Дар ин муассисаи таълиму тарбия омӯзгор, муаллим, тарбиятгар ба мо таълим медиҳад.

Ҷойи ёд гирифтани илм мактаб аст. Ривочу равнақи ҷомеа аз мактаб сар мешавад. Одобу рафтори хуш, тамкину хушгуфторӣ, эҳтироми якдигар рисолати мактаб аст. Фардои дурахшони мо низ аз ҳастии ҳамин боргоҳи маърифат оғоз меёбад.

Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Бо кӯмаки омӯзгор рақам, ном ва суроғаи мактабатонро нависед.

Аз чанд ҳарфу овоз иборат будани калимаҳои зеринро номбар кунед.

Мактаб, маърифат, таълим, тарбия, маъно, якдигар, эҳтиром.

Дар каталогҳои ҳоли ҳарфҳои мувофиқро гузошта, номи ашёҳои хонишро пайдо кунед.

Шеърро хонед ва мазмуни ҳар як байти онро дар алоҳидагӣ маънидод кунед.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои **мактаб**, **ақл**ро пайдо кунед.

Байти бо оҳанги даъватӣ навишташударо номбар кунед.

Сухани пурҳикматро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Мактаб нахонӣ – нодон бимонӣ.

Шеъри “**Дар васфи мактаб**”-ро аз ёд кунед.

МАВЗЎҲОИ 15–16. БОҒИ МАКТАБ

I

Аввали моҳи март буд. Барфҳо об шуданд. Падар як пагоҳӣ либос пӯшиду ба Сиёвуш гуфт:

– Имсол ту мактаб меравӣ, писарам! Аз ҳозир тайёри дидан лозим.

Бархез, бозор меравем.

Сиёвуш хурсанд шуд ва пурсид:

– Барои ман либос меҳарем?

– Албатта, – ҷавоб дод падар. – Лекин баъдтар.

– Кай?

- Тобистон.
- Ҳозир чӣ кор мекунем?
- Ба ин саволат дар бозор ҷавоб мегири, – гуфт падар.

Онҳо ба бозор омаданд.

- Ба ту кадом мева бештар маъқул аст?
- Анҷир, – гуфт Сиёвуш.
- Пас, ниҳоли анҷир меҳарем...

Онҳо ниҳоли анҷир харида, ба хона баргаштанд. Падар белу каланд ва як сатил об гирифт. Баъд ҳар ду ба боғ даромаданд...

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

1. Падар пас аз пӯшидани либос ба писараш чӣ гуфтааст?
2. Писар бо шодиву хурсандӣ аз падар чиро пурсидааст?
3. Падару писар ҳамроҳ кучо рафтаанд?
4. Меваи дӯстдоштаи Сиёвуш чӣ ном дорад?
5. Падар ба саволи писар бо харидаи чӣ ҷавоб додааст?

Аз рӯйи расм бо навиштани ном ва иловаи **пасванди -зор** майдони мевазору токзорро пайдо кунед.

+ **-зор** **=** **?**

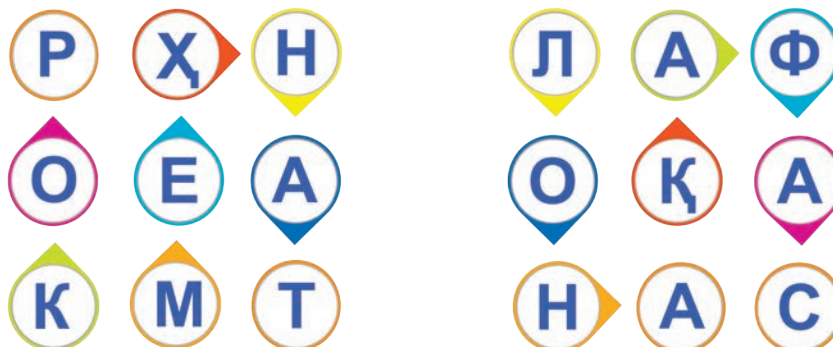
Бо корбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Бог, богбон, парвариш, ниҳол, дархат, месабзад, серҳосил.

Бози “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои **кор, лона, меҳнат қафасро** пайдо кунед.

Дар таҳти сарлавҳаи “**Одоби рафтор**” фикратонро баён кунед.

Бо корбасти калимаҳои **боғ, чорбоғ, обод, зебоманзар** ҷумлаҳо тартиб диҳед.

II

... Падар дар назди дарахти себ бозистоду гуфт:
– Як замон ҳамин дарахтро бо амри бобоят ман шинонда будам. Сӣ сол гузаштаст он вақт ба синфи якум мерафтам. Инашро амакат – Сафармуҳаммад калон кардааст. Вай ҳам баҳори ҳамон сол, ки ба синфи якум мерафт, ин ниҳолро шинонда буд. Ин ноки аммаат Садаф аст. Бисту чорсола шуд. Ин гелосро бародарат Самандар калон кард. Порина ҳосил дод. Акнун навбати ту: ниҳоли анҷир мешинонӣ. Дар хонадони мо ҳамин хел анъана ҳаст – ҳар кӣ мактабрав шуд, ниҳол сабз мекунад.

Сиёвуш бо кӯмаки падар ниҳолашро шинонд.

– Дар мактаб нағз нахонӣ, дар синфат мемонӣ, соли дигар такроран дар як синф хондан лозим меояд, то ки хатоятро ислоҳ бикунӣ. Фаҳмидӣ?

– Фаҳмидам, – ҷавоб дод Сиёвуш.

– Ин боғ ҳам монанди мактаб аст, писарам, – гуфт боз падар.

– Агар ниҳол насабзад, баъзан ҳамин хел ҳам мешавад, соли дигар ду ниҳол мешинонӣ. Лекин нағз нигоҳубин кунӣ, ниҳолак ҳатман ба воя мерасаду мева медиҳад...

Сиёвуш ҳамон рӯз ниҳоли худро чор маротиба хабар гирифт. Акнун, ҳар гоҳ ба дидани ниҳол ояд, ба назараш чунин менамуд, ки ба мактаб омадааст...

(Азизи Азиз)

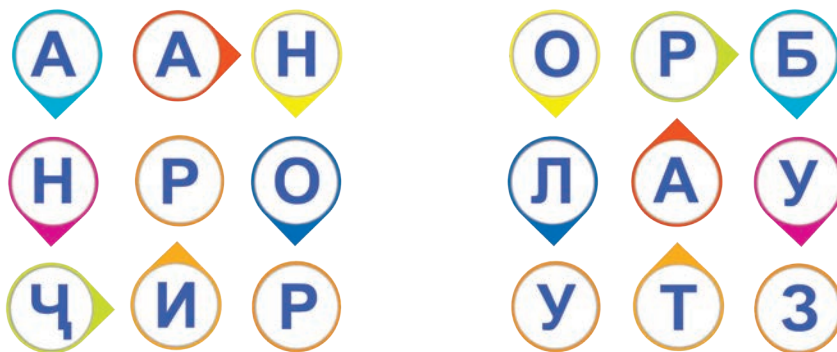
Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи номи одамон ва ҳешовандонро муайян намуда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои **анҷир**, **анор**, **олу**, **тарбуз**ро пайдо кунед.

1. Падару писар дар боғ чӣ гуна ниҳол шинондаанд?
2. Гузаштагони Сиёвуш дар синну соли мактабравӣ чӣ гуна амалро иҷро мекардаанд?
3. Падар пас аз дар боғ шинондани ниҳоли анҷир ба писар чӣ гуна панд дод?

Аз рӯйи расм бо навиштани 3-4 ҷумла матн тартиб диҳед.

Намуна: Субҳ дамид, боғ сермева шуд.

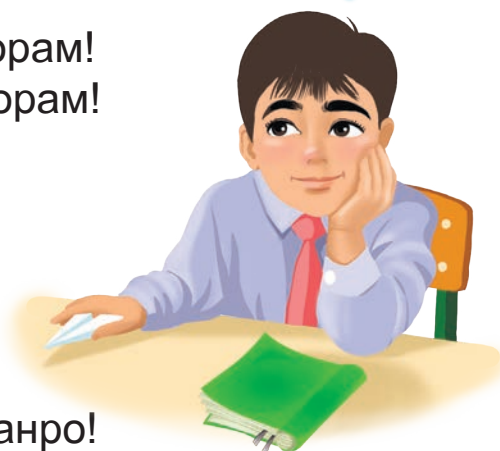
МАВЗЎЪҲОИ 17–18. БАРОРАМ ДЕҲ!

Аё мактаб, зи дониш деҳ чароғе,
Ки худро аз худам созам суроғе!
Бубинам, то дар ин дунё кӣ ҳастам?
Чӣ меояд зи омолам, зи дастам?

Фурӯзон машъаламро аз шарорам!
Бароре бахш бар умрам, баҳорам!
Ҷаҳони пирро таъмирам омӯз!
Хати тақдирро таҳрирам омӯз!

Аё мактаб, китобатро кушода,
Чиҳо гирам барои истифода?
Бидеҳ дарси тавоно зистанро!
Тариқи хидмати Модар – Ватанро!

Пайи парвозҳо болу парам деҳ!
Ба майдон қудрати размоварам деҳ!
Фурӯзон машъаламро аз шарорам!
Барорам деҳ! Барорам деҳ! Барорам!

Наримон Бақозода

Шеърро бо назардошти бандҳо байни гурӯҳҳо тақсим кунед ва пас аз он бо навбат хонед.

Бо кӯмаки омӯзгор калимаҳои душворфаҳми шеъри хондаатонро шарҳ диҳед.

Мазмуни шеърро нақл кунед.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳар-
фҳои пешниҳодшуда калимаҳои
китоб, хулқро пайдо кунед.

Суханҳои пурҳикматро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Доноӣ шахд асту нодонӣ шакар,
Нодонӣ бидеҳ, доноӣ бихар.

Порчаи шеърро бо хати зебо нависед.

Агар хоҳӣ хушнавис,
Бинавис, бинавис, бинавис!

МАВЗҶИ 19. ДАР ОСТОНИ МАКТАБ

Дар ҳар кучо, ки будем
Ҳангоми истироҳат.
Чон аз сафоии меҳрат,
Ҳар лаҳза дошт роҳат.

Мактаб, умеди моӣ,
Бахти сафеди моӣ!

Дар сар ҳаёли ширин,
Дар дил муроди некӯ.
Бардам қадам гузорем,
Хуррам ба дарғаҳи ту.

Мактаб, умеди моӣ,
Бахти сафеди моӣ!

Дар пираҳан нағунҷем,
Аз шавқи хушмуродӣ.
Бар рӯи мо чу модар,
Оғӯши худ кушой.

Мактаб, умеди моӣ,
Бахти сафеди моӣ!

Алӣ Бобочон

Шеърро бо назардошти бандҳо байни гурӯҳҳо тақсим кунед ва пас аз он бо навбат хонед.

Тобиши маъноии ибораҳои **“бахти сафед”**, **“дар пираҳан нағунчидан”**-ро хотирнишин намоед.

Бо шарҳи калимаҳо шинос шавед ва пас аз он ба **“Дафтарчаи луғат”** рӯбардор кунед.

Истироҳат – дамгирӣ.

Мурод – мақсад, хоҳиш, орзу.

Пираҳан – курта.

Тезгӯякро бо як нафасгирӣ такрор кунед.

Ман олу хӯрам, ту нок,
Ту нок хӯрӣ, ман олу.

Сутунчаҳои холии ҳарфҷадвалро бо гузоштани ҳарфҳои мувофиқ пурра намуда, калимаҳои **илм, ҳунар, адаб, таълим, оқил, дониш** ва **олимро** пайдо кунед.

ҲАРФҶАДВАЛ

	И		М		
		Ҳ	У		А
			А		А
Т		Ъ	Л		М
О		И	Л		
Д		Н	И	Ш	
О		И	М		

Байти дар шеър такрор омадаро ба дафтар хушхат рӯбардор кунед.

МАВЗЎИ 20. КИТОБХОНА

Мо вориди китобхонаи мактаб гаштем. Китобҳои афсона, ҳикоя, чистону тезгӯякҳо, зарбулмасалу мақолҳо диққати моро ба худ ҷалб кард. Ман китоби афсонаи “Бузаки чингилапо”-ро гирифтам. Ҷаъфар китоби афсонаи “Нахӯтак”-ро, Сардорҷони Равшанзода китоби афсонаи “Ҳафт додарон”-ро гирифтанд.

Матнро хонед ва сухани дар хусуси ҷӣ баёнгардидаро ёдрас намоед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Чист мунаввар сохт олавро,
Чист донишвар сохт одамро.

Аз рӯйи расм калимаи мувофиқ тартиб диҳед
ва пас аз он номбар кунед.

Бо корбасти калимаҳои пешниҳодшуда якчанд
ҷумла тартиб диҳед.

*Китоб, китобхона, китобхон, китобдор,
китобдӯст.*

Номи китобҳои аз китобхонаи мактаб барои
хониш гирифтаатонро номбар кунед.

Дар мавзӯи “**Китобхонаи мактаби мо**” матни
хурдҳаҷм тартиб диҳед.

МАВЗҶИ 21. ДҶСТИ ҲАҚИҚӢ

Баъди дарс Гулнора худро бетоб ҳис кард. Ки-
тобдонашро базӯр бардошта ба
китфаш гирифт. Чанд атса
зад.

– Ту зуком шудӣ, –
гуфт Сарвиноз ва мас-
лиҳат дод: – зудтар ба
духтур рав.

– Ба хонаатон раси-
дӣ, лимӯчой нӯш, –
гуфт Анӯшервон.

– Даҳону биниятро пӯш, ки ба дигарон сироят накунад, – огоҳ кард Анвар.

Шаҳбоз ҳам маслиҳати хуб дод:

– Дар ҳавои хунук нагард.

Фақат Саидҷон маслиҳат надод ва огоҳ накард.

– Китобдонатро ба ман деҳ, – хоҳиш кард вай.

Саидҷон китобдони Гулнораро гирифт ва ўро то хонаашон ҳамроҳӣ кард.

(Азизи Азиз)

Фикратонро аз рӯйи мазмуни матн баён кунед.

Сухани пурҳикматро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

1. Китоб – сарчашмаи дониш.
2. Ганҷ мағир, китоб гир.
3. Китоб беҳ аз ганҷинаи пурбор.
4. Аз китоб ҳарф не, маънӣ ҷустан лозим аст.

Аз рӯйи расм калимаи мувофиқ тартиб диҳед ва пас аз он номбар кунед.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои **ватан, маҳалла, вилоят, остонро** пайдо кунед.

БУЗУРГЇ БА АҚЛ АСТ, НА БА СОЛ

МАВЗЎИ 22. ДОНИШ ТАЛАБУ БУЗУРГЇ ОМЎЗ!

Инсон хирад ва донишро аз китоб ва таҷрибаи зиндагӣ ба даст меорад. Дар навбати худ хирад ва дониш роҳи зиндагии инсонро равшан месозанд, ўро хушбахт мекунад.

Касе ки ба қадри хирад (илм, дониш) намерасад, хору зор мешавад. Зеро инсон бе мадади ақлу хирад наметавонад роҳи дурусти зиндагиро пайдо кунад. Ҳар коре ки бе раҳнамоии хирад анҷом дода мешавад, ҳатман боиси пушаймонӣ мегардад.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бо корбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Хирад, дониш, илм, доно, хирадманд.

Бозии “**Калимаёбак**”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳо тартиб диҳед ва номбар кунед.

Л Б Б
У У Л

К О С
Ў Р Ҳ

К А Ш
В И Р

Суханҳои пурҳикматро шарҳ диҳед.

1. Умри худро ба нодонӣ зоеъ макунад.
2. Сухани пиронро азиз доред.

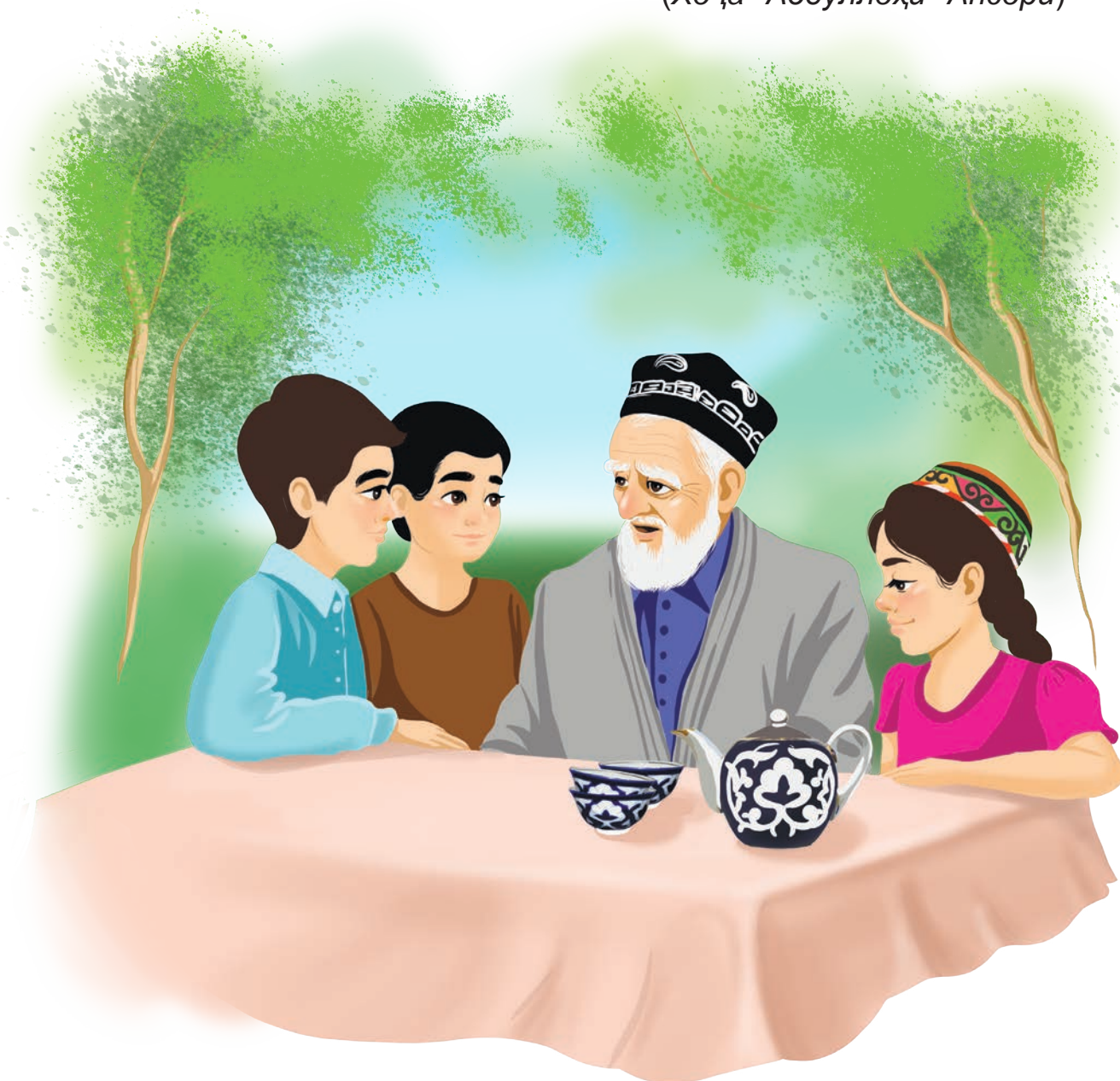
Панҷтоӣ калимаҳои ба саволҳои кӣ? киҳо? чӣ? чиҳо? ҷавобшаванда нависед.

МАВЗЎИ 23. ДАР СУХАН ҶАВОБАНДЕШ БОШ!

Рост гӯй ва айб маҷӯй. Нахуст андеша кун, он гоҳ бигӯй. Худро дар илм аз ҳама камтар дон. Некӣ кун то бадал ёбӣ. Некномиро ба ҷон ҷӯй. Аз ҳасад дилро масӯзон. Дар суҳан ҷавобандеш бош. Некӯхӯй (хушфеъл) ва камозор бош. Касро ба суҳан сахт ранҷа магардон. Забонро аз одат кардан ба даштном ҳифз кун! Беҳудагӯиро сари офатҳо дон. Ба ғами касон шодӣ макун. Ба тавонгарӣ фахр манмо!

(Ҳоҷа Абдуллоҳи Ансорӣ)

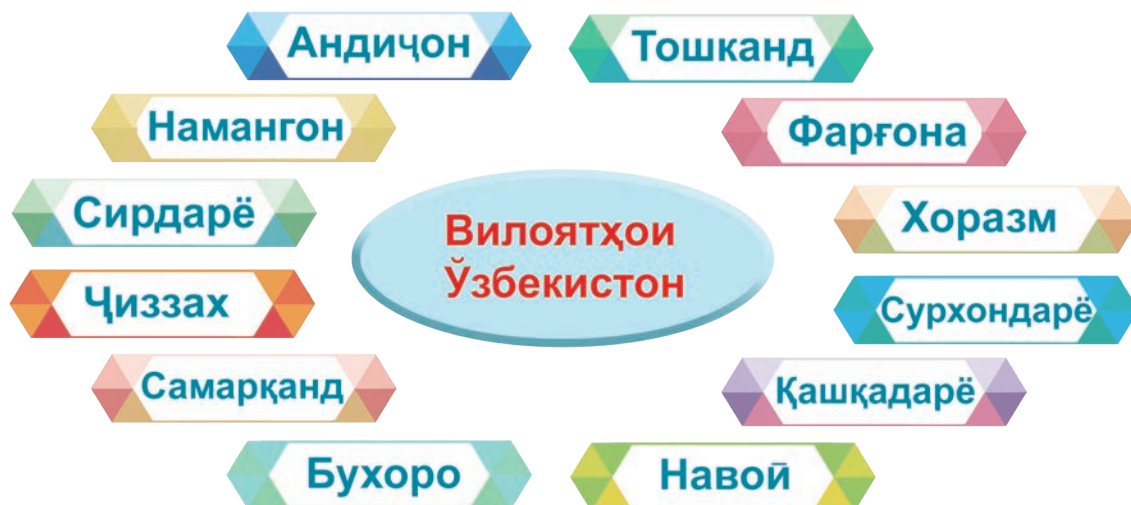

Суханҳои пурҳикматро хонед, байни гурӯҳҳо тақсим намуда, ҳар яки онро дар алоҳидагӣ шарҳ диҳед.

Бо калимаҳои ифодакунандаи номи вилоятҳои кишварамон – Ўзбекистон шинос шавед. Сипас, дар хусуси имлояшон ҳарф занед.

Калимаҳои ифодакунандаи номи одамон, кишварҳо, шаҳру ноҳияҳо, деҳу гузарҳо, кӯҳу дарёҳо, рӯзномаву маҷаллаҳо, номи хоси ҳайвонот бо ҳарфи калон навишта мешаванд. Мисол: Гулнисо (номи одам), Ўзбекистон (номи кишвар), Бухоро (номи шаҳар), Ҳисорак (номи деҳа), Қоф (номи кӯҳ), Аму (номи дарё), "Чашма" (номи маҷалла), Чингилапо (номи хоси бузғолача).

1. Сарҳарфи номи шаҳру ноҳияҳо чӣ гуна навишта мешаванд?
2. Вилоятҳои кишварамон – Ўзбекистон чӣ гуна номҳо доранд?

Аз таркиби матн фарогири суханҳои пурҳикмат калимаҳои ифодакунандаи ҳаракату ҳолат ва амалро муайян намуда, ба дафтар бо хати зебо нависед.

МАВЗЎИ 24. ХУШБАХТИРО БО ҲАМ ЧЎЕДИ!

Устод бастаи пуфакҳоро ба шогирдон доду фармуд, ки ҳар кас номашро дар пуфак навишта, онро дам кунад. Онҳо ин корро карданд. Устод пуфакҳоро дар синфхона раҳо карда ба шогирдон панҷ дақиқа вақт дод, то ҳар кас пуфаки худашро ёбад. Шогирдон дар ҷустуҷӯ шуданд. Ҳар кас пуфаки худро меҷуст. Вақт тамом шуду онҳо аз ўҳдаи иҷрои супориш набаромаданд.

Сипас, устод фармуд, ҳар кас пуфаки дар наздаш бударо гирад ва ба соҳибаш диҳад. Ҳамагӣ ду дақиқа ҳам нагузашт, ки шогирдон пуфакҳои худро пайдо карданд.

Устод ҳикмати ин бозиро чунин шарҳ дод:

– Пуфакҳо мисли хушбахтиянд. Агар онро ҳар кас танҳо барои худаш чўяд, ёфта наметавонад, вале агар бо ёрии ҳамдигар чўянд, хушбахтиро зудтар пайдо кардан мумкин аст.

(Аз маҷаллаи “Панду ҳикматҳо”)

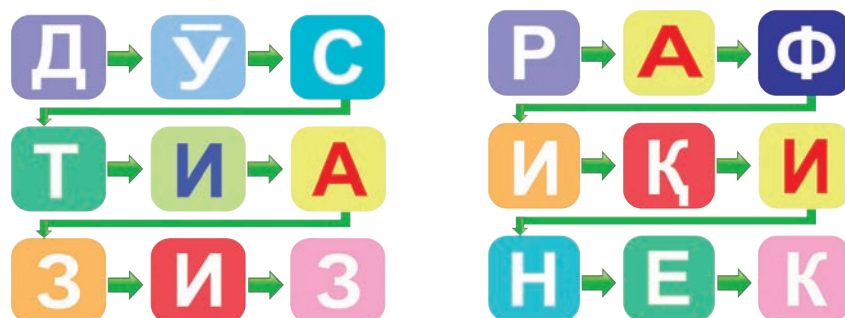
Матнро хонед, мазмунашро нақл кунед ва пас аз он саволҳои мувофиқ тартиб диҳед.

Аз рўйи расм номи рангҳои пуфакро ва ба кадом савол ҷавоб шуданашро гўед.

Бозии “Калимаёбак”. Аз ҳарфҳои пошхўрда кадом калимаҳо ҳосил шуданашро гуфта диҳед.

Мазмуни сухани пурҳикматро бо фикрҳои хулосавӣ баён намоед.

Бузургӣ ба ақл аст, на ба сол.

Бо корбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Устод, шогирдон, хушбахт, бузург, ақл, дониш.

МАВЗЎИ 25. МУҲОФИЗАТИ ДАНДОН

Дандон барои одамон бисёр зарур аст. Одам бо дандон ҳар гуна хӯрокро хоида, майда карда меҳӯрад.

Чормағз, донаки зардолу, бодом ва дигар чизҳои сахтро бо дандон шиканӣ, лат меҳӯрад, мекафад. Ҳамин ки ба ҷойҳои кафида оби хунук, чой ва хӯроки гарм даромад, дандонат дард мекунад.

Чизҳои сахтро бо дандонат нашикан. Вақте ки оби хунук хӯрдӣ, дандонат хунук мешавад. Дар ҳамин вақт зуд чой ва ё хӯроки гармро нахӯр, чунки дандон гарму хунук шуда, сири дандон мекафад.

Барои он ки дандон чиркин ва даҳон бадбӯӣ нашавад, ҳар рӯз дандонро бо ҳамираи дандоншӯяк бишӯй.

Ҳамин тавр, агар дандонҳоятро тоза нигоҳ дорӣ, онҳо садаф барин сафед ва бедард мешаванд. Дандон ҳусни инсон аст.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед. Пас аз он дар бораи муҳофизати дандон ҳар чизе ки медонед, бигӯед.

Бо номи дарёҳои кишварамон – Ёзбекистон шинос шавед ва ба лавҳи хотир гирифта, ба дафтар рӯбардор кунед.

Мазмуни сухани пурҳикматро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён намоед.

Нодон надонаду напурсад,
Доно донаду боз пурсад.

Бо корбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Дандон, духтур, даво, решакан, кард, табо-бат, намуд, ман.

МАВЗЎИ 26. ҲИКОЯТ

Луқмони Ҳаким марди назарногир буд. Касе ўро ба хизматгорӣ гирифт. Баъд аз чанде хизмат карданах соҳибхона (хўҷаин) пай мебарад, ки Луқмон шахси илмдор ва соҳибҳикмат аст. Рӯзе Хоҷааш ба тарзи санҷиш ба вай гуфт:

– Гўсфанде бикуш ва беҳтарин аъзои ўро ба назди ман ор. Луқмони Ҳаким гўсфандро бикушт ва дилу забонашро пеши Хоҷа овард. Рӯзи дигар гуфт:

– Гўсфанде бикуш ва бадтарин аъзояшро биёвар. Луқмон гўсфанде бикушт ва ҳам дилу забонаш овард. Хоҷа гуфт:

– Ин чӣ гуна аст?

Гуфт:

Ҳеҷ чиз беҳ аз дилу забон нест, агар пок бошад. Ва ҳеҷ чиз бадтар аз он нест, агар нопок бошад.

(Аз “Латоиф-ул-тавоиф”-и Мавлоно Фаҳриддин Алии Сафӣ)

Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед. Пас аз он саволҳои мувофиқ тартиб диҳед.

Расмҳоро аз назар гузаронед ва ба кӯдакон ном интихоб намуда, ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Фарзанди нағз – боғи падар,
Фарзанди бад – доғи падар.

Аз лавҳи хотир даҳто шоирони барои бачаҳои хурдсол ва наврасон шеър эҷодкунандаро бо ному насаб нависед.

Намуна: Маҳбуба Неъматзода, Асад Гулзодаи Бухорӣ.

МАВЗҶИ 27. АНҶШЕРВОНИ ОДИЛ ВА ПИРИ БОҒДОР

Анӯшервони Одил ба сафар баромад. ӯ пирамардеро дид, ки чормағз мекошт. Анӯшервон бозистод ва ба пирамард гуфт:

– Эй пир, магар ту аз деҳқонӣ хабар надорӣ? Шундаӣ, ки дарахти чормағз баъди 17-20 сол мева медиҳад? Ту аз ин дарахт чӣ ғоида хоҳӣ дид? Пир гуфт:

– Шоҳ, дигарон коштанду мо хӯрдем, мо бикорем, дигарон бихӯранд. Ин ҷавоби пир ба Анӯшервон хуш омад ва гуфт:

– Зеҳ! (Зинда бошӣ!) Ҳар вақт Анӯшервон ба касе “зеҳ” гуфта таҳсину офарин мекард, ҳазинадораш ҳамон одамро як ҳазор ашрафӣ (пули тилло) медод. Чун пир пулро гирифт, хандиду гуфт:

– Шоҳо, шумо гуфтед, ки дарахт баъди 17-20 сол мева хоҳад дод. Ҳол он ки аз шарофати адли шумо ин дарахт ҳамин соат мева дод. Анӯшервон боз гуфт:

– Зеҳ! Ҳазинадор ҳазор ашрафии дигар дод. Пир боз гуфт:

– Ҳар дарахте соле як бор мева медиҳад. Ин дарахти ман дар як замон ду бор мева дод.

Анӯшервон хандон шуда гуфт:

– Зеҳ! Ҳазинадораш як ҳазор ашрафии дигар дод ва гуфт:

– Биронед, ки ин пирак ҳазинаи маро холӣ хоҳад кард.

(Зайниддин Маҳмуди Восифӣ)

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бо иҷрои образҳо амалу ҳаракатҳои қаҳрамонҳои матнро равшан намоед.

Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.

Бозии “Калимаёбак”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои гуногун тартиб диҳед ва номбар кунед.

ТЕСТ

1. Кадоме аз саволҳои зерин дар калимаҳои ифодакунандаи номи предметҳо гузошта мешавад?

- а) чӣ хел? чӣ гуна? кадом?
- б) чӣ? чиҳа? кӣ? киҳа?
- в) чӣ кор кард?, чӣ кор мекунад?

2. Саволи кӣ? нисбат ба чӣ гуна номҳо гузошта мешавад?

- а) нисбат ба номи одамон
- б) нисбат ба номи деҳаҳо
- в) нисбат ба номи кӯҳҳо

3. Номи рӯзномаи тоҷикони кишвари Ўзбекистон дар кадом банд навишта шудааст?

- а) “Овози тоҷик” б) “Бухорои шариф”
- в) “Овози Самарқанд”

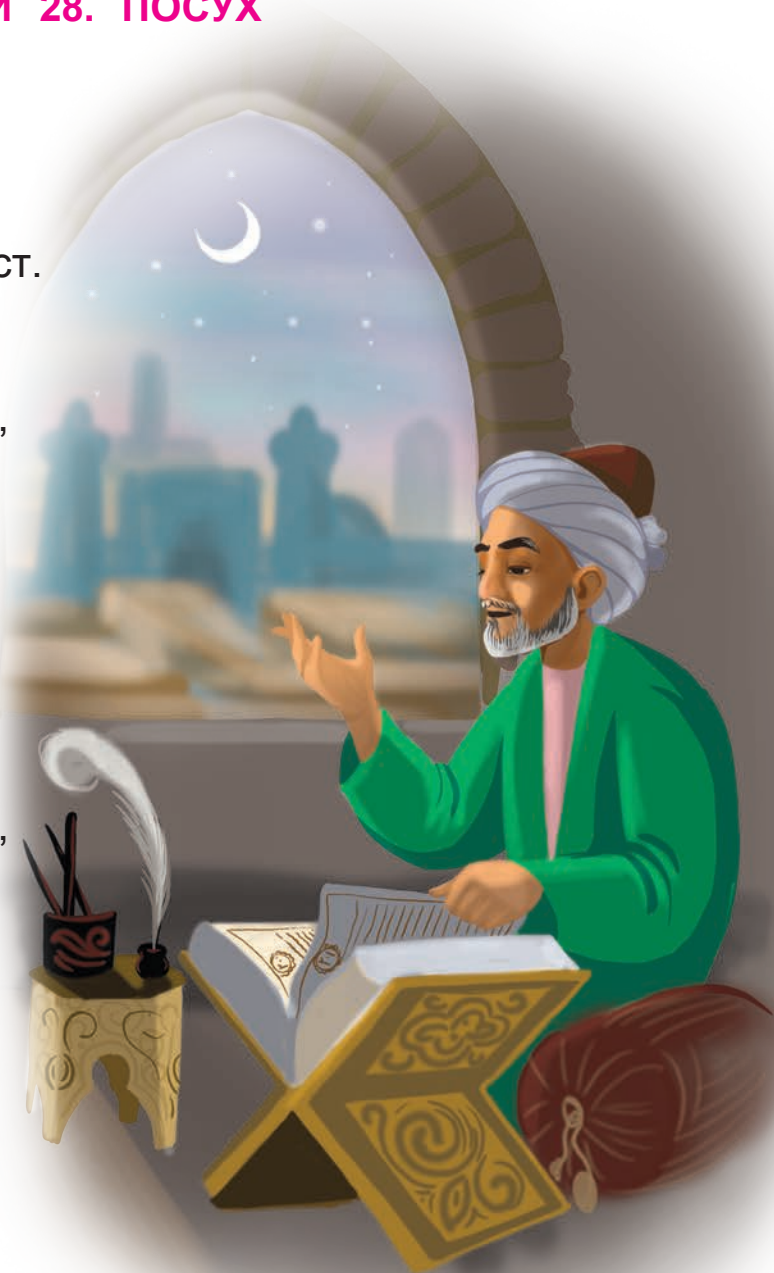

Чанде аз ному насаби хешовандони падару модарро нависед.

МАВЗЎИ 28. ПОСУХ

Чун боз кард чашмон
 Шуд ном – Абдурахмон.
 Ў асл аз Ҳирот аст,
 З-он шаҳри пурнишот аст.
 Аз Ҷом – деҳаи хурд,
 Ҳусни тахаллусаш бурд.
 З-он пас ба номи Ҷомӣ,
 Дар даҳр гашт номӣ.
 Аз ҷумла илми даврон,
 Ў баҳра дошт чандон.
 К-охир бигашт пире,
 Як пири беназире.
 Пири калому маънӣ,
 Пири савод, яъне.
 Аз ҳар фане ҷаве бурд,
 Унвони Мавлавӣ бурд.
 Дар ҳафт созу оҳанг,
 Ў гуфт “Ҳафт авранг”.
 Дар ҳафт достоне,
 Чун ҳафт осмоне.
 Ранге дигар фурӯрехт,
 Ҳусне дигар биомехт.
 Ҳамсурати “Гулистон”,
 Кард ӯ “Баҳористон”...

(Паймон)

Шеърро бурро, равон хонед. Аз таркиби он калимаҳои ифодакунандаи номи кишвар, номи одамон, номи китобу асарҳоро муайян намуда, бо хушнависӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Чанде аз номи китоб ва асарҳои хондаатонро номбар кунед. Пас аз он ба дафтар навишта, дар хусуси имлояшон он чизе ки медонед, би-гӯед.

Номи хоси аспҳо

Номи хоси аспҳоро бо ҳаракати ақрабаки соат пай дар пай хонед. Пас аз он бо хати зебо ба дафтар рӯбардор кунед. Дар хусуси имлояшон он чизе ки медонед, бигӯед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Он чист, ки дар саҳаргоҳ,
Аз ғунча сар кушояд.
Ҳар кас ки ба даст гирад,
Аз вай роҳат намояд.

Бо корбасти калимаҳои ифодакунадаи номи хоси аспҳо ду-се ҷумла тартиб диҳед.

МАВЗЎЪҲОИ 29 – 30. ҒАЛАБА ЧИСТ?

Ту сахт гуруснай. Дастархон – пури нозу неъмат. Агар дастатро шуста биёй, ғалаба аст, ғалабаи ту бар чиркинхўчагист!

Пагоҳӣ. Соат зангӯла заду туро аз хоби ноз бедор кард. Вале боз панҷ дақиқаи дигар хобидан меҳоҳӣ. Агар “**Не!**” – гуфта, озоду бардам аз ҷойгаҳ меҳезӣ, ғалаба аст. Ғалабаи ту бар танбалист!

Ту ним соат дар компютер бозӣ кардӣ. Агар “**Ки-фоя!**” – гуфта, бархезӣ ва ба даст китоб бигирӣ, ғалаба аст. Ғалабаи ту бар беҳудагист!

Агар мурғакону ҷонваракон натарсида аз кафи ту обу дона хўранд, ғалаба аст. Ғалабаи ту бар бераҳмист!

Ќўраҳоят туро ба бозӣ даъват мекунад. Ту ба онҳо меғўйӣ: “**Аввал вазифаи хонагиамро тайёр мекунам**”. Ин ғалаба аст. Ғалабаи ту бар нодонист!

Ба хонаатон меҳмон меояд. Ту хурсанду хушнуд шудӣ. Агар дар пеши меҳмон нишаста, ба дастархон даст дароз карда, ҳар гуна ширинӣ нагириву нахўрӣ, ғалаба аст. Ғалабаи ту бар нафс аст!

Агар қаламҳои рангаатро ба ҳамсинфат бидиҳӣ, ки расм бикашад, ғалаба аст. Ғалабаи ту бар хасисист!

Чун ҳамсинфат баҳои аъло мегираду ту муборак-
бод мекуни, ғалаба аст. Ғалабаи ту бар бахилист!

Чун ба ҳама аввал салом медиҳӣ, ғалаба аст. Ға-
лабаи ту бар беадабист!..

(Азизи Азиз)

Бо матн шинос шавед ва пас аз он бай-
ни гурӯҳҳо қисмҳои матнро тақсим кунед. Бо
шарҳу маънидоди он шуғл варзед.

Мафҳуми таъбири **“Ғалаба чист?”** аз фаҳмиш
ва хулосабарорӣ маънидод намоед.

Бо номи хоси сағҳо шинос шавед. Пас аз он
бо хушнависӣ ба дафтар рӯбародор кунед. Дар
хусуси имлояшон он чизе ки медонед, бигӯед.

1. Сарҳарфи номи хоси ҳайвонҳо чӣ тарз навишта
мешавад?

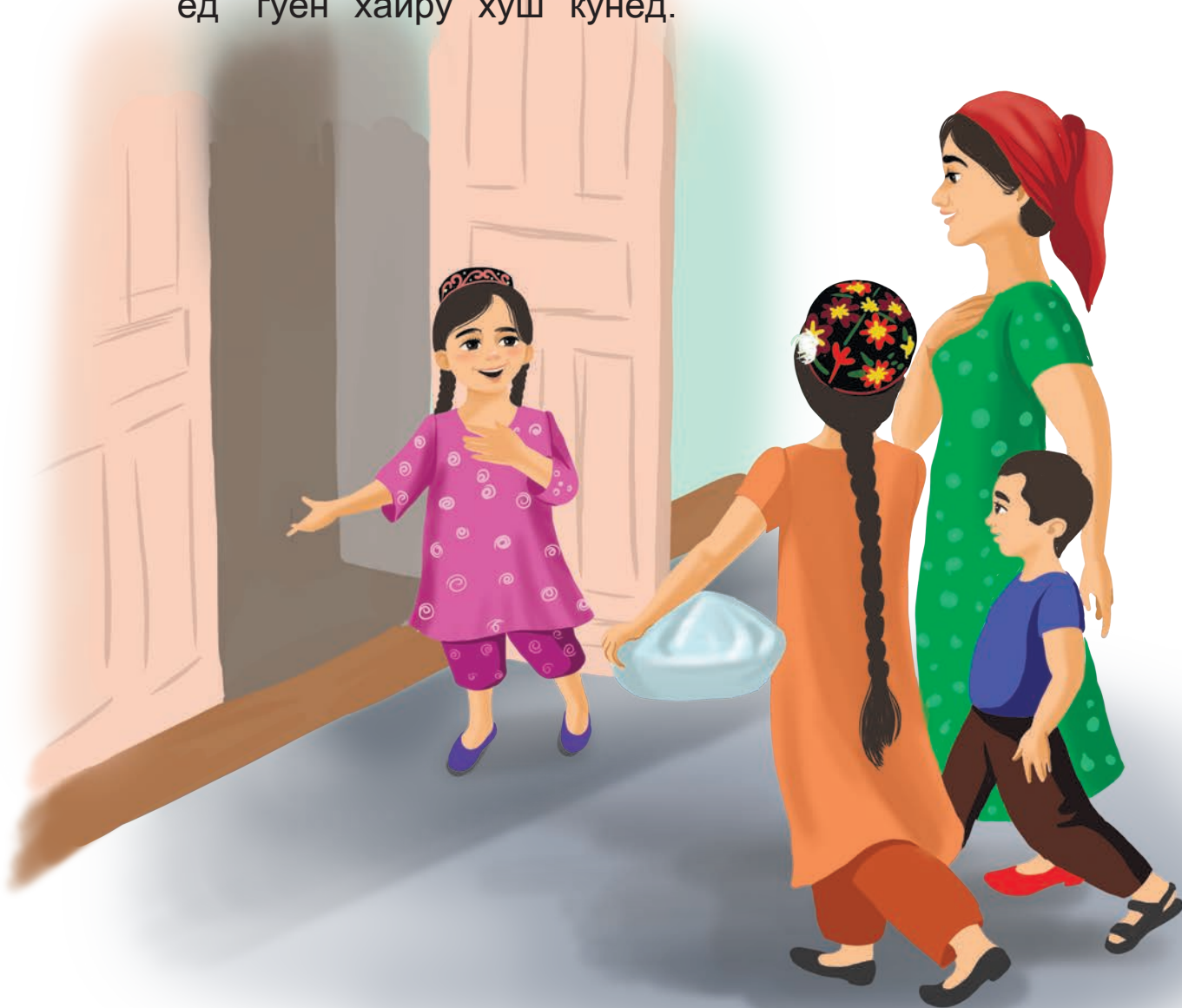
2. Боз чӣ гуна номи сағ ва аспҳоро медонед?

Бо корбасти калимаҳои ифодакунадаи номи
хоси сағҳо ду-се ҷумла тартиб диҳед.

МАВЗЎИ 31. ОДОБИ МЕҲМОННАВОЗӢ

Ба хонаатон меҳмон ояд, “хуш омадед, нури дидаю тоҷи сар” гӯён пешвоз гиред. Ба ҳучраи меҳмонқабулкунӣ дароварда ба нишастан таклиф кунед. Меҳмонро аз худ боло ҷо дода, бо чеҳраи кушод ва лаби пуртабассум моил аз меҳмон ҳол ва аҳволашро пурсед. Бо сӯҳбатҳои судманд ва пурмазмун одоби меҳмоннавозиро ба ҷо оред. Дар вақти ба хонаи худ баргаштани меҳмон ба либоспӯшиаш ёрӣ расонида пойафзолашро пеш гузоред. То масофаи муайян бо меҳмон роҳ гашта, “хуш омадед, боз биёед” гӯён хайру хуш кунед.

Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед. Дар хусуси одоби меҳмондорӣ сӯҳбати тарафайн баргузор намоед.

Таъбири “**Хуш омадед, нури дидаю тоҷи сар**”-ро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Аз ҳиҷоҳи пошхӯрда, калимаҳо тартиб диҳед ва пас аз он онҳоро номбар кунед.

Суханҳои пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

1. Сабзии пора кардаро намехӯранд, падар қарздор мешавад.
2. Нохунро хушк намегиранд, кас дар тӯҳмати ноҳақ мемонад.

Бо кӯмаки бародар ва хоҳарони калонсол сарлавҳае дар бораи одоби меҳмондорӣ интиҳоб карда, матн тартиб диҳед.

ДЎСТОН – ОИНАИ ЯҚДИГАРАНДИ!

МАВЗЎИ 32. КАФТАР ВА МЎРЧА

Кафтар ва мўрча бо ҳам дўст буданд. Ёфтаашонро бо ҳам дида зиндагӣ мекарданд. Рўзе кафтар ба доми сайёде афтода монд. Мўрча аз ин хабар ёфта ба ёрӣ шитофт. Вай сайёдро сахт газид.

Сайёд ба дард тоқат накарда, тўрашро ба замин партофт. Кафтар аз ин имконият истифода бурда парида рафт. Ду дўст боз аҳлона зиндагӣ кардан гирифтанд.

Рўзе мўрча ташна монд. Вай лаби ҷуй омад ва хост, ки об нўшад. Ногоҳ пояш лағжиду ба об афтод.

Кафтар аз фалокат хабар ёфта, тез расида омад. Вай ба об химчае партофт. Мўрча ба химча часпид ва аз мурдан наҷот ёфт.

(Аз китоби “Афсонаҳои халқи тоҷик”)

Матнро хонед, мазмунашро нақл кунед. Пас аз он бо назардошти мазмун савол ва супоришҳо тартиб диҳед.

Хонед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред. Дар охири ҷумла ҷӣ гуна аломатҳои китобӣ гузошта шуданашро гӯед.

Сарҳарфи аввали ҷумла бо ҳарфи калон навишта мешавад. Дар охири ҷумла аломатҳои нуқта (.), савол (?), хитоб (!) гузошта мешавад.

Аз таркиби матн дуто ҷумлаи дилхоҳ интиҳоб намуда, калимаҳои таркиби онро дар алоҳидагӣ номбар кунед.

Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаи муқобилмаъноии “**душманӣ**”-ро тартиб диҳед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед. Аломати китобии дар охири он гузошташударо гӯед.

Дӯстро дар мусибат мешиносанд.

Дар мавзӯи “**Дӯстиро мепарастем мо**” матни аз се-чаҳор ҷумла таркибёфта тартиб диҳед.

МАВЗҶИ 33. ДҶСТОНИ БОВАФО

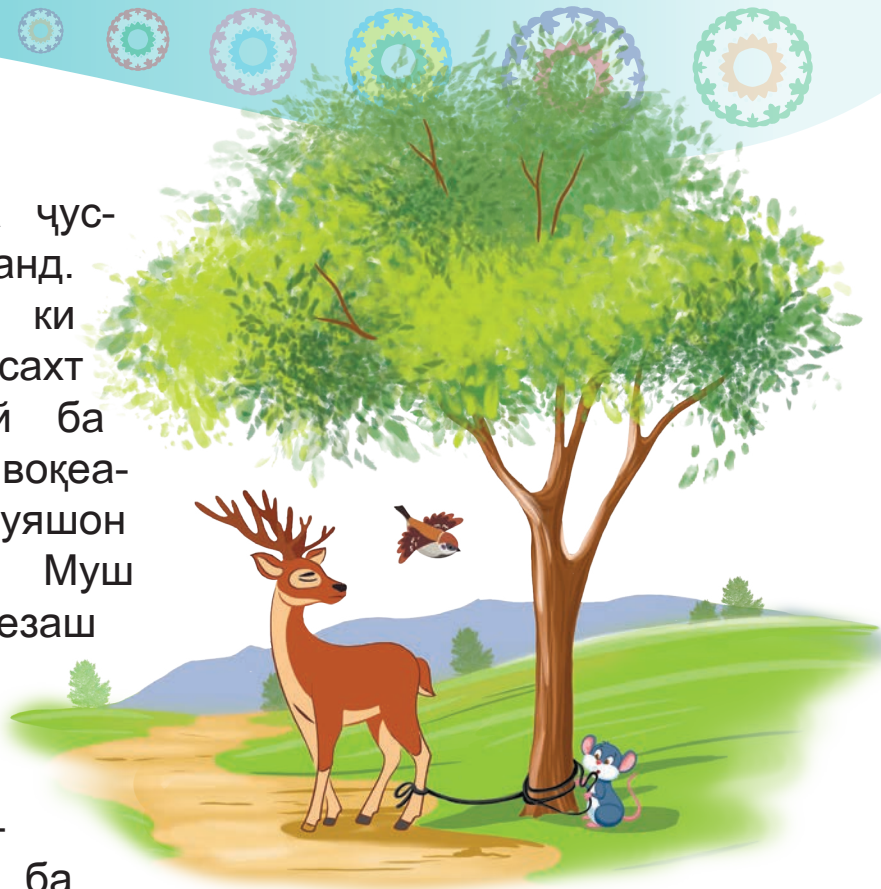
Оҳуе дар баландии хушобу ҳаво ва сералафи кӯҳсор мечарид. Чашми вай ба гунҷишқаке, ки ба ҳар сӯ мечаҳид, афтод. Оҳу ба вай нигоҳ карда гуфт:

– Чӣ ин қадар ҷастухез дорӣ, магар ба саёҳат омадӣ? Не, ман ба назди ту омадам, меҳоҳам бо ту ошно шавам, – ҷавоб дод гунҷишк.

– Ту чӣ кори хуб карда метавонӣ, ки ман бо ту ошно шавам? – гуфт оҳу.

– Парво нақун, аз дасти ман бисёр корҳои хуб меоянд. Худат дида, баъд қоил мешавӣ. Оҳу тақлифи гунҷишкро қабул кард. Онҳо аз ҳамон рӯз дӯстона зиндагӣ мекардагӣ шуданд. Баъд ба инҳо муш ҳам ошноӣ пайдо кард. Рӯзе ногоҳ оҳу аз рафиқонаш ҷудо шуда, ба доми сайёде афтод. Сайёд хост, ки оҳуро зинда ба хонааш барад. Бинобар ин ўро ба дарахт бо банд сахт баста, ҳудаш ба деҳа рафт.

Гунчишк ва муш ба ҷус-
туҷӯи вай баромаданд.
Ногоҳ гунчишк дид, ки
оҳу дар як дарахт саҳт
баста шудааст. Вай ба
назди муш рафта, воқеа-
ро нақл кард. Ҳар дуяшон
назди оҳу омаданд. Муш
бо дандончаҳои тезаш
бандро зуд бу-
рид. Оҳу аз доми
сайёд озод шуд,
бо дӯстони хурда-
каку бовафои худ ба
даштҳои васею дилкушо
баромада рафт.

(Луқмони Ҳаким)

Матнро хонед ва бо назардошти мазмун са-
волҳо тартиб диҳед.

Аз таркиби матн ҷумлаи саволиро муайян на-
муда, бо хушнавӣ ба дафтар рӯбардор ку-
нед.

Бозии “Калимаёбак”. Дар сутунчаҳои холӣ бо
гузоштани ҳарфҳои мувофиқ калимаҳои **ошно**,
рафиқ, **меҳрубон**ро ҳосил кунед.

О	*	Н	*					
Р	*	Ф	*	Қ				
М	*	Ҳ	*	У	*	О	*	

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ
диҳед.

Ҳар чӣ аз дӯст мерасад, нақӯст.

МАВЗЎИ 34. ХУРШЕД ВА ЧАМШЕД

Хуршед ва Чамшед дар байни кўҳҳо роҳ мерафтанд. Нохост ба онҳо як хирс дучор омад. Чамшед тарсид ва давида ба як дарахт баромад.

Хуршед гурехта натавонист ва худро ба мурда андохта хобид.

Хирс омада пой ва рўйи Хуршедро бўй карду рафтани гирифт. Чамшед аз дарахт поён фурумада хандиду гуфт:

– Хирс ба гўшат чӣ гуфт?

Хуршед чунин ҷавоб дод:

– Хирс гуфт, ки одаме, ки дар вақти мусибат рафиқи худро партофта мегурезад, рафиқи бад аст.

(Лев Толстой)

Матро хонед, мазмунашро нақл кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳои мувофиқ тартиб диҳед. Аломати китобати дар охири ҷумла гузоштаатонро номбар кунед.

Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои **бародар**, ёрро тартиб диҳед ва дар катакчаҳои ҳолӣ ҳарфҳои калимаи фикр кардаатонро гузоред.

Суханҳои пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

1. Дӯст гирёнда гап мезанад, душман хандонда.
2. Душмани мард – беҳ аз дӯсти номард.

Бо корбасти калимаҳои зерин ҷумлаҳои дар охир аломати китобии нуқта, савол ва хитоб гузошташуда тартиб диҳед.

Дӯст, ҷонфидо, ҳимоятгар, дилсӯз, ҳамфикр, ғамхор.

МАВЗҶИ 35. ДҶСТИ ҲАҚИҚӢ КИСТ?

Ба гуфтаи Ҳусайн Воизи Кошифӣ, агар дӯсти содиқу вафодор пайдо кунед, ба вай чунин рафтор кардан лозим:

Кас бояд аз чунин дӯст молу чизро дарёғ надорад. Ба ӯ ҳамон қадар чиз диҳад, ки хоҷаташ барояд. Сирри ӯро ба касе нагӯяд. Айбашро ба мардум нагӯяд, вале ба худи ӯ гуфтан лозим, ки аз пайи ислоҳи он шавад. Суханаширо бодикқат гӯш

кунад, аммо бе дурушту дағалӣ ва бе сухани сахт. Ба ӯ хизмат нафаромояд, ба шодиаш шодӣ кунад, дар ғамаш шарик бошад. Аввалин шуда ба вай салом диҳад. Дар миёни сухани вай сухан накунад. Ҳар чизеро, ки ба худ намерисандад, ба вай ҳам раво набинад. Бо душманони ӯ дӯстӣ ва бо дӯстонаш душманӣ накунад.

Матнро хонед, рафтору гуфтори дӯсти ҳақиқиро номбар кунед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Ҳазор дӯст кам аст, як душман бисёр.

Бо шарҳи калимаҳои душворфаҳм шинос шавед ва пас аз он ба **“Дафтарчаи луғат”** рӯбардор кунед.

Дареғ – ҳайф.

Ҳочат – эҳтиёҷ, зарурат.

Эътироз – норозигӣ, рад кардан.

Дурушт – дағал, нохуш.

Супориши 1. Дар стунчаҳои қатори аввал калимаҳои таркиби ҷумлаи **“Ман китоб хондам”**-ро паиҳам гузоред.

Супориши 2. Дар қаторҳои дигар бо иловаи калимаҳои **шавқовар, афсонҳо, халқи тоҷик** дар байни ҷумлаи аввал, ҷумлаҳои дигар тартиб диҳед.

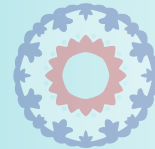

Ба савол ва супоришҳо ҷавоб гардонед.

1. Чӣ гуна шахсро дӯсти ҳақиқӣ мепиндоранд?

2. Се тоифаи дӯстон, яъни **дӯсти ҷонӣ, дӯсти**

забонӣ, дӯсти нони́ро бо фикрҳои хулосавӣ шарҳ диҳед.

Сухани пурҳикмати хондаатонро ба дафтар хушнависӣ кунед.

МАВЗҶИ 36. ҲИҚМАТИ ДҶСТӢ

Шоҳ Сезар танҳо ба як одам, ки дӯсташ буд, бо-варӣ дошт. Ин одам табиби вай буд. Шоҳ ҳар вақте бемор мешуд, доруро маҳз аз дасти ин табиб меҳӯрд.

Боре, вақте Сезар худро хуб ҳис намекард, номаи беноме гирифт, ки дар он навишта шуда буд: “Аз дӯсти беҳтарини худ, аз табиби хеш, ҳарос кун. Вай туро заҳр хӯронданист!”

Баъди чанде табиб ба ҳузури шоҳ омад ва ба Сезар дору дароз кард. Сезар ба дӯсташ номаро дод.

Дар он муддате, ки табиб номаро меҳонд, вай дору-ро то қатраи охиринаш хӯрд.

Табиб ба даҳшат омада пурсид:

– Шоҳам, ту чӣ тавр баъди хондани ин нома та-вонистӣ, ки доруи овардаи маро хӯрӣ?

Шоҳ ба ӯ ҷавоб дод:

– То ба дӯсти худ шубҳа кардан, мурдан беҳтар аст!

(Аз маҷаллаи “Панду ҳикматҳо”)

Матро хонед, мазмунашро нақл кунед. Пас аз он саволҳо тартиб диҳед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Дӯстдорони Ватан – дӯстдорони халқанд.

Бо назардошти мазмуни матни хондашуда байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб баргузор намоед.

Аз таркиби матн ҷумлаҳои дар охир аломатҳои китобии савол, хитоб доштаре муайян намуда, ба дафтар бо хушнависӣ рӯбардор кунед.

МАВЗҶИ 37. ТАКРОП ВА МУСТАҲҚАМКУНӢ

ТЕСТ

1. Кадоме аз саволҳо ба калимаҳои ифодакунандаи номи предметҳо гузошта мешавад?

а) чӣ? кӣ? чиҳо? киҳо? б) чӣ хел? чӣ гуна в) чӣ кор мекунад?

2. Кадоме аз пасвандҳо шумораи ҷамъи предметҳоро ифода мекунад?

- а) -ҳо, -он, -гон б) -ча, -тоб
в) -зор, -ак, -акак

3. Сарҳарфи калимаҳои ифодакунандаи ному насаб дар кадом шакл навишта мешавад?

- а) дар шакли калон б) дар шакли хурд в) дар шакли хурду калон

4. Дар охири ҷумлаҳо чӣ гуна аломатҳои китобатӣ гузошта мешавад?

- а) нуқта, савол, хитоб б) вергул, тире
в) бисёрнуқта, дунуқта

5. Калимаи муқобилмаъноии “боақл” дар кадом банд навишта шудааст?

- а) ақлнок б) баақл
в) беақл

6. Кадоме аз калимаҳо ҳаммаъноии калимаи “бузург” ба шумор меравад?

- а) хурд б) калон в) зебо

МАВЗЎҲОИ 38 – 39. КОРИ НАЗОРАТӢ ВА ТАҲЛИЛИ ОН

Шодӣ меафзояд

Калимаи дӯст дар ифодаи маъно чун ҳамрадифи калимаҳои азиз, меҳрубон, рафиқ, бародар мебошад. Вақте ки калимаи дӯстро ба забон меорем, табассум дар лабҳо мешукуфад.

Аз қадами дӯст хона ҳам ҳусни дигар мегирад, шодӣ меафзояд. Дил метапад. Ақл мунаввар мешавад. Забон ба гуфтор меояд: “Хуш омадӣ, эй дӯсти ҷонӣ, қадамат – тоҷи сару болои дида”.

БОБИ III. ОЛАМИ ТАБИАТИ РАНГИН

ҲАЙВОНҲОИ МУҲОФИЗАТШАВАНДА

МАВЗЌИ 40. КИТОБИ СУРХ

Дар ин китоб оид ба наботот, паррандагон ва ҳайвоноти нодир ва аз байн рафтаистода маълумот дода мешавад.

Барои он **“Китоби Сурх”** мегӯянд, ки ранги сурх аломати хатарро ифода мекунад. Ин китоб ба мо хабар медиҳад, ки наботот, паррандагон ва ҳайвонот дар хатаранд. Онҳо ба ёрмандии мову шумо ниёз доранд. Наботот, паррандагон ва ҳайвоноти ба ин китоб дохилшуда дар хавфи нестшавӣ қарор доранд. Мо бояд онҳоро эҳтиёт ва ҳифз кунем.

Наботот, паррандагон ва ҳайвоноте, ки тамоман нест шудаанд, дар **“Китоби Сурх”** номи онҳо бо ранги сиёҳ навишта мешавад. Яке аз чунин ҳайвонҳо паланги тӯронӣ мебошад, ки як вақтҳо дар кишвари мо зиндагӣ мекард. Ҳоло ин ҳайвони зебо бе бозгашт аз байн рафтааст.

Аксари кишварҳои ҷаҳон **“Китоби Сурх”**-и худро доранд. Дар кишвари мо ҳам **“Китоби Сурхи Ўзбекистон”** мавҷуд аст.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Ба чунин саволҳо ҷавоб диҳед.

1. Шумо дар хусуси кадом китоб маълумоти фарогирро хондаед?
2. “**Китоби Сурх**” чӣ гуна китоб аст?
3. “**Китоби Сурх**” аз дигар китобҳо бо кадом ҷиҳат фарқ мекунад?
4. Аз “**Китоби Сурх**” дар хусуси чӣ гуна ҳайвонот ва паррандагон маълумот пайдо кардан мумкин?
5. Ранги сурхи муқоваи “**Китоби Сурх**” чиро ифода менамояд?

Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои зеринро муайян намоед.

Наботот, паррандагон, ҳайвонот, сурх, сиёҳ, зебо, зиндагӣ.

Ба “**Дафтарчаи луғат**” рӯбардор кунед.

Ниёз – ҳоҷат, эҳтиёҷ.

Ҳифз – ниғаҳдорӣ, ниғаҳбонӣ, муҳофизат.

Љумлаи зеринро ба дафтар бо зебонависӣ рӯбардор кунед.

Мо наботот, паррандагон, ҳайвоноти камшударо бояд эҳтиёт ва ҳифз кунем!

МАВЗЎИ 41. МАМНЎЪГОҲ

Мамнӯъгоҳ ин мавзеи муайяне мебошад, ки тамоми унсурҳои табиати он ҳифз карда мешавад. Мамнӯъгоҳ зери назорат ва ҳимояи давлат қарор дорад. Дар мамнӯъгоҳ, махсусан ба намудҳои набототи ҳайвоноти камшудаистода диққат медиҳанд, онҳоро парвариш ва ҳифз мекунанд.

Ба онҳо имконият медиҳанд, ки озодона зиндагӣ карда, наслшонро зиёд кунанд. Ба ҳамин тарз наботот, паррандагону ҳайвоноти камшудаистода аз нестшавӣ нигоҳ дошта мешаванд. Шахсони масъул

дар мамнӯъгоҳҳо аз ҳолати сабзиши наботот ва вазъи саломатии паррандаю ҳайвонҳо мунтазам бо-хабар шуда меистанд.

Шикори паррандаю ҳайвонот, буридани дарахтон, сохтани хонаи истиқоматӣ ва дигар корҳои хоҷагидорӣ дар мамнӯъгоҳ қатъиян манъ аст. Шахсоне, ки худсарона ба ин корҳо даст мезананд, ба ҷавобгарии маъмурӣ кашида мешаванд.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Калимаи “**мамнӯъгоҳ**”-ро ба ҳиҷо тақисм кунед ва пас аз он дар ҳолати яклухт бо шарикдарсон дар якҷоягӣ машқи талаффуз кунед.

Бо кӯмаки омӯзгор калимаи “**мамнӯъгоҳ**”-ро аз ҷиҳати тобиши маъно шарҳ диҳед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед ва пас аз он лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

МАВЗЎИ 42. ГАВАЗНИ ХОНГУЛ

Хонгул, яъне гавазни бухорой ба оилаи гавазнҳои ҷуфтсумҳои ширхӯрон мансуб аст. Танаи он 78–86 сантиметр, қадаш 56-60 сантиметр, вазнаш бошад, то 75–100 килограмм мебошад. Ранги он хокистар-ранг буда, дар кифтҳояш рахҳои сиёҳчатоб аст. Шохҳояш сершоха мебошад. Он пештар дар қамишзорҳои соҳилҳои Амударё, Сирдарё ва Арал зиндагӣ мекард. Ҳозир бошад фақат дар мамнӯъгоҳҳои воҳаи Амударё зиндагӣ мекунад. Дар об хуб шино мекунад. Он аз гиёҳҳо ғизо мегирад.

Шикор кардани он манъ аст. Бо сабаби кам шудани шумораи хонгул он ба рӯйхати Сурхи Иттиҳоди Байналмилалӣ ҳифзи табиат ва захираҳои табиӣ ва “**Китоби Сурх**”-и Ҷумҳурии Ёзбекистон дохил карда шудааст.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед ва пас аз он лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Ҷумлаи дуҷумии матнро ба дафтар рӯбардор кунед ва пас аз он рақамҳои таркиби онро бо табдили ҳарф нависед.

Ўумлаҳои сеум ва чаҳорумро ба дафтар бо хати зебо нависед. Ба зери калимаҳои ифодакунандаи рангу аломатҳо хат кашед.

МАВЗЎИ 43. СИЛОВСИН

Силовсин ҳайвонест, ки ба оилаи гурбаҳои ширхӯрон мансуб аст. Дарозии танаи он 82–109 сантиметр, думаш 20–40 сантиметр, вазнаш 8–19 (баъзан 32) килограмм аст. Вай дар гӯшҳояш як даста мӯйҳои дароз дорад. Пӯсти он ғафс ва мулоим, қаҳваранг ё сурхтоб, баъзан холдор аст. Он дар ҷангалҳои Евразия, Амрико, баъзан дар биёбонҳои серҷангал паҳн шудааст. Онро дар қисми ҷанубии миёна ва болоии кӯҳҳои Ўзбекистон дучор шудан мумкин. Вай асосан шабона фаъол аст. Онҳо харгӯш, муш, паррандаҳоро шикор карда ғизо мегиранд. Силовсинҳо аз сабаби кам шуда истоданашон, ба “**Китоби Сурх**”-и Ўмхурии Ўзбекистон дохил карда шудаанд.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳулоавӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед ва пас аз он лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Ба кадом саволҳо ҷавоб шудани калимаҳои зеринро муайян кунед.

Дароз, ғафс, мулоим, қаҳваранг, сурхтоб, холдор, харгӯш, муш.

Ҷумлаҳои якум ва дуюмро ба дафтар бо зебо-нависӣ рӯбардор кунед.

МАВЗҶИ 44. ПАЛАНГИ БАРФӢ

Паланг, паланги барфӣ, ирбис – ба оилаи гурба-монандҳо тааллуқ дорад. Баъзан ба оилаи гурбаҳои калон дохил карда мешавад. Дарозии танаи он 103–130 сантиметр, вазнаш то 70 килограмм мешавад. Танааш дароз ва пойҳояш кӯтоҳанд. Пӯсти он ғафс, зардтоб, доғҳои ҳалқавӣ сийёҳ дорад. Он асосан дар кӯҳҳои баланди Осиёи Марказӣ, дар қаторкӯҳҳои барфпӯши то 2000 метр баландӣ дошта зиндагӣ мекунад. Дар зимистон, ба пастхамиҳои ҷангалҳои сӯзанбарг мефарояд. Он дар Осиёи Марказӣ, дар кӯҳҳои ҷанубу ғарбии Туркистон ва ҷанубии Тоҷикистон зиндагӣ мекунад. Вай бештар дар бегоҳӣ ба шикор мебарояд. Вай 4-5, аксар вақт 2–3 кӯдак таваллуд мекунад. Асосан чорвоҳо, харгӯшҳо, суғурҳо ва ғайраҳоро шикор мекунад. Шумораи паланги барфи якбора кам шуда истодааст. Он дар **“Китоби Сурхи байналмилалӣ”** дохил карда шудааст.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб
диҳед ва пас аз он лаҳзаи саволу ҷавоб таш-
кил намоед.

Ба кадом саволҳо ҷавоб шудани калимаҳои
зеринро муайян кунед.

*Гурбамонанд, калон, дароз, кӯтоҳ, ғафс, зард-
тоб, сиёҳ, барфпӯш.*

Ҷумлаи якумро ба дафтар бо зебонависӣ рӯ-
бардор кунед.

МАВЗҶИ 45. ХИРСИ ҚАҲВАРАНГ (МАЛЛА)

Хирси қаҳваранг дар ҷангалзорҳои Аврупо, Осиёи
Шимолӣ, Африқо ва Амрико паҳн шудааст. Дарозии
танаи он 2,5 метр, вазнаш бошад, баъзан то 750 ки-
лограмм мерасад. Хирси қаҳварангро дар ҷангалҳои
кӯҳии Ўзбекистон дучор шудан мумкин аст. Хир-

си қаҳваранг аз моҳҳои октябр ва ноябр то моҳҳои март ва апрел дар ковокиҳои дарахтон, дар сӯроҳиҳои зери харсангҳо, дар ҷойҳои чуқури табиӣ ё дар лонаҳои худаш кофта даромада ба хоби зимистона мераванд. Хирси модарӣ дар лонааш то 2-3, баъзан 1 ё 4 бачаи нимҷон ба дунё меорад. Хирси қаҳваранг ба **“Китоби Сурх”**-и Ўзбекистон дохил карда шудааст.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед ва пас аз он лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Вақте ояд зимистон,
Надорад парвоя он.
Хоби баноз дорад,
Дурудароз дорад.

Ҷумлаи ҷаҳорумро ба дафтар рӯбардор кунед ва пас аз он ба калимаҳои ифодакунандаи шумораи ҷамъ, аломат, ҳаракату амалҳо саволҳои мувофиқ гузоред.

Ададҳои таркиби матнро бо табдили ҳарф нависед.

Намуна: ҳафсаду панҷоҳ...

Хондани матни **“Хирси қаҳваранг”**.

МАВЗЎИ 46. ЛАКЛАК

Лаклакҳо ба оилаи паррандаҳои дарозпой дохил мешавад. Дар Ўзбекистон лаклакҳои сафед ва сиёҳ зиндагӣ мекунанд. Нӯл ва пойҳои лаклаки сафед сурх, парҳояш сафед ва парҳои боли он сиёҳ мебошанд. Вазни он то 4 килограмм аст. Лаклаки сиёҳ нисбат аз лаклаки сафед хурдтар аст. Лаклакҳо дар ҳамворӣ, кӯҳҳо ва дар наздикии маҳалҳои аҳолинишин зиндагӣ мекунанд. Лонаи худро дар болои дарахтон, теппагиҳо ва боми манораҳо месозанд. Онҳо 3–5 дона тухм мегузорад. Ҳарду чинс ҳам дар давоми 30 рӯз бо навбат тухми худро зер мекунанд. Аз қурбоққаҳо, калтакалосҳо, мушҳо, ҳашарот ва ғайраҳо ғизо мегиранд. Зимистонро дар Африкаи марказӣ ва ҷанубӣ, дар ҷануби ғарбии Осиё ва Хитой ғарбӣ мегузаронанд. Ҳозир аз сабаби кам шуда истодани миқдори лаклакҳо ба “**Китоби Сурх**”-и Ўзбекистон дохил карда шудаанд.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед ва пас аз он лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Калимаҳои ифодакунандаи ранг, аломат, ҳаракатҳои лаклакро ба дафтар навишта, саволҳои мувофиқ гузоред.

Ҷумлаи шашумро ба дафтар бо зебонависӣ рӯбардор кунед.

МАВЗҶИ 47. УҚОБ

Уқоб аз намуди лочинҳо буда, ба оилаи сайғҳо мансуб аст. Дарозии танаи он зиёда аз 1 метр, вазнаш 10–11 килограмм, ҳангоми болҳояшро кушодан тақрибан 3 метр мешавад. Афроди баркамол қаҳваранги сабук доранд, дар гардан парҳои тунуки дарозрӯй доранд. Поёни болҳояш сафед аст. Нӯлаш сафеди зардтоб, гавҳараки чашмаш сурхчатоб аст. Дар минтақаҳои кӯҳии Осиёи Марказӣ паҳн гардидаанд. Он дар қисмати миёна ва болоии кӯҳҳо дар баландии 2000–2500 метр зиндагӣ мекунад. Дар моҳи феврал онҳо 1 дона тухм мегузоранд ва ҳарду ҷинс

пай дар пай як моҳ тухмро 50-60 рӯз зер мекунад. Чӯчаҳо дар моҳи август ба парвоз оғоз мекунад. Он аз ҳайвону паррандаҳои вафот карда ғизо мегирад. Дар табиат хеле камёб буда, дар “**Китоби Сурх**”-и Ўзбекистон дохил карда шудааст.

Матро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб
диҳед ва пас аз он лаҳзаи саволу ҷавоб таш-
кил намоед.

Калимаҳои ифодакунандаи ранг, аломат, ҳара-
катҳои уқбро ба дафтар навишта, саволҳои
мувофиқ гузоред.

Ҷумлаи якумро ба дафтар бо зебонависӣ рӯ-
бардор кунед.

Бозии “**Калимаёбак**”. Аз тасвири зерин кали-
маҳои ифодакунандаи номи ҳайвонот ва пар-
рандагони муҳофизатшавандаро ёбед.

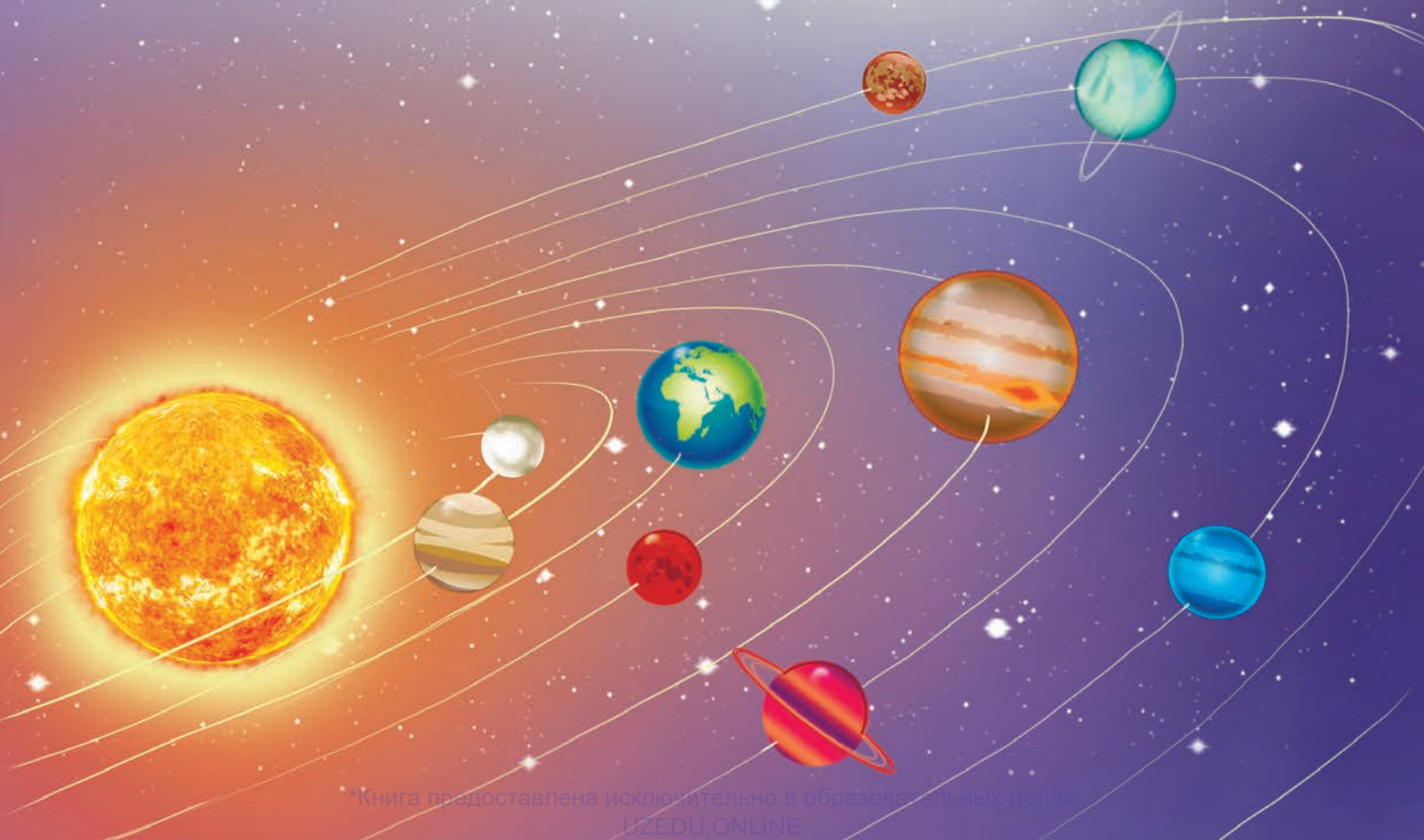

САЙЁРА ВА ЧИСМҲОИ ОСМОНӢ

МАВЗӢҲОИ 48–49. САЙЁРАҲОИ ОСМОНӢ

Сайёраҳо ҷисмҳои нисбатан бузурги кайҳоние мебошанд, ки дар атрофи ситораҳои худ давр мезананд. Дар фарқ аз ситораҳо сайёраҳо рӯшноӣ намеафкананд ва танҳо нури ситораро инъикос мекунанд. То имрӯз олимон ҳашт сайёраи манзумаи Офтобиро кашф намудаанд. Сайёраҳои манзумаи Офтобиро шартан ба ду гурӯҳ: гурӯҳи Замин ва гурӯҳи Муштарӣ (сайёраҳои азимҷусса) ҷудо кардаанд. Тасмаи асосии астероидҳо, ки байни мадори Миррих ва Муштарӣ қарор дорад, сарҳади байни ин ду гурӯҳи сайёраҳо шуморида мешавад.

Чор сайёраи наздик ба Офтоб – Уторид, Зӯҳра, Замин ва Миррих сайёраҳои гурӯҳи заминӣ ва Муштарӣ, Зӯҳал, Уран ва Нептун сайёраҳои азимҷусса мебошанд. Сайёраҳои гурӯҳи Замин ба Офтоб нисбатан наздик буда, зичии бештар доранд ва таркиби онҳо асосан аз ҷисмҳои сахт (сангу оҳан) иборат аст.

Сатҳи сайёраҳои азимчусса (гурӯҳи Муштарӣ) асосан дар ҳолати газ ва моеъ буда, ҳуди ин сайёраҳо дар минтақаи нисбатан сарди манзумаи Офтобӣ воқеъ мебошанд.

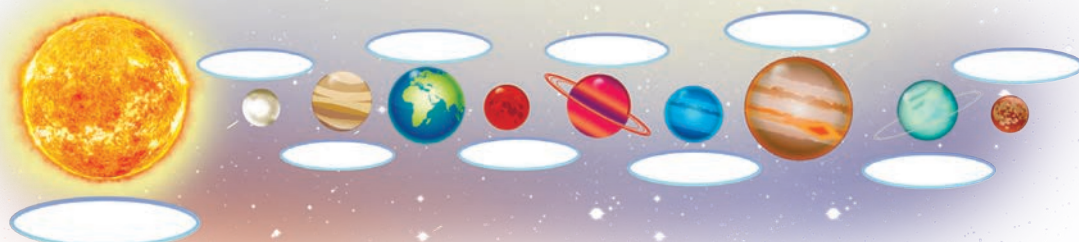
(Аз китоби “Кайҳон”)

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи номи сайёрҳои осмониро муайян намуда, дар катакчаҳои ҳолӣ нависед.

Калимаҳои ифодакунандаи номи сайёрҳои осмониро бо ҳамсинфон дар якҷоягӣ талаффуз кунед.

Офтоб, Уторид, Зӯҳра, Замин, Миррих, Муштарӣ, Зуҳал, Уран, Нептун.

Ҳафт сайёраи осмони дар гирди замин ҷарҳ-занандаро ба дафтар рӯбардор кунед.

Қамар (Моҳ), Уторид (Тир), Зӯҳра (Ноҳид), Шамс (Офтоб), Миррих (Баҳром), Муштарӣ (Бирҷус), Зуҳал (Кайвон).

Хонед ва қоидаи имлоии калимаҳои ифодакунандаи номи сайёраҳоро ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Номи сайёраҳои осмонӣ бо ҳарфи калон на-
вишта мешаванд.

Сайёраҳои ба Офтоб наздик ва азимҷуссаро
номбар кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳои муво-
фиқ тартиб диҳед.

Аз чанд ҳарфу овоз иборат будани калимаҳои
зеринро номбар кунед.

Сайёра, азимҷусса, моеъ, воқеъ, инъикос, байн.

МАВЗЎҲОИ 50–51. СИТОРАҲОИ ПУРҶИЛО

Ситораҳо аз абрҳои кай-
ҳонӣ (туманнокӣ), ба вучуд
меоянд. Чунин абрҳо аз газу
чанг таркиб ёфтаанд. Дар
қойҳои ин абрҳо, ки зичии
моддаҳо зиёд аст, бо таъси-
ри ҷозиба пешситораҳо шакл
мегиранд. Бо таъсири қувваи
ҷозиба ин пешситораҳо фи-
шурда шуда, зарраҳои дохи-

ли онҳо бо ҳам бармехӯранд ва гармию рӯшноӣ ҳо-
сил меkunанд. Ҳамин тариқ, ситора ба вучуд меояд.

Ранги ситораҳо аз гармии ҳарорати онҳо вобаста
аст: ситораҳои хеле гарм рангашон кабудӣ осмонӣ,
ситораҳои гарм рангашон зард ва ситораҳои гарми-
ашон пасттар ранги сурх доранд. Ситораҳо мисли
дигар ҷисмҳои тафсон равшанӣ медиҳанд, аммо ҳа-
рорати онҳо то ҳадде баланд аст, ки чашми инсон
наметавонад фарқи рангҳои онҳоро мушоҳида кунад.

(Аз китоби “Кайҳон”)

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои хуло-
савӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб
диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу
ҷавоб ташкил кунед.

Хонед ва қоидаи имлоии калимаҳои ифодаку-
нандаи номи сайёраҳоро ба лавҳи хотир нигоҳ
доред.

Номи якчанд сайёраҳо ба ғайр аз номи сайё-
раҳо номи одамонро низ ифода мекунад.

Номи одамон чун номи сайёраҳо бо ҳарфи ка-
лон навишта мешаванд.

Бо калимаҳои ифодакунандаи номи сайёраҳои
осмонӣ ба одамон ном интиҳоб кунед.

Моҳ + тоб =

Шамс + и + я =

Моҳ + рухсор =

Шамс + ид + дин =

Моҳ + и + гул =

Офтоб + хон =

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷум-
ла тартиб диҳед, ки номи сайёра ва одамонро
ифода карда бошанд.

*Ситора, Офтоб, Баҳром, Муштарӣ, Зӯҳра,
Ноҳид, Қамар.*

Намуна: 1. Ситораҳои дурахшон дар шаби торик
бештар пурҷило мегардад.

2. Ситора чун дастёраки модар ба корхояш ёрӣ
мерасонд.

Чистонхоро хонед ва ҷавобашро ёбед.

1. Осмони ранга, дарунаш пури танга.
2. Як чодари зангорӣ,
Шабҳо пуру рӯз холӣ.

Ба саволҳо ҷавоб гардонед.

1. Ситораҳо чӣ гуна ба вучуд меоянд?
2. Ранги ситораҳо чӣ гуна аст?

Дар каталкаҳои холӣ номи ҷисмҳои осмониро нависед.

Калимаҳо барои истифода: *Офтоб, моҳ, ситора, абр, абрпора.*

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Осмон барояд ялаққӣ,
Замин фарояд тараққӣ.

Аз таркиби матн калимаҳои фарогири рангҳои ситораҳоро муайян намуда, бо саволгузорӣ ба дафтар рӯбардор кунед

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Осмон, офтоб, моҳ, софу бегубор, нурпош, пурнур.

МАВЗЎИ 52. ОФТОБАКИ ЗАРРИНРЎ

Офтобаки зарринмў,
Офтобаки зарринрў.
Куҷо рафту куҷо шуд?
Чаро пинҳон зи мо шуд?
Ё ҷомаи ӯ тунук, –
Ё ки тарсид аз хунук?
Села-села зи ҳар сў,
Абрҳо омад ҷойи ӯ.

Пўстинҳашон афшонданд,
Барфи бисёр боронданд.
Ҳавзу ҷўбор ях бубаст,
Шохи бед қариб шикаст.
Фасли зимистон омад,
Ба ҳавлимон даромад.
Биё барфбозӣ кунем,
Одамчасозӣ кунем.

Нўъмон Розик

73

Шеърро буррову, равон хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои зеринро муайян кунед ва лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Зарринмӯ (.....), зарринрӯ (.....), тунук (.....), хунук (.....), Офтобак (.....), баромад (.....).

Хонед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Калимаҳои офтоб, шамс, хуршед, меҳр ба ном дигар, вале дар ифодаи маъно ягона мебошанд.

Бозии “Калимаёбак”. Бо истифодаи ҳарфҳои калимаҳои **Офтоб, хуршед, шамс, меҳр** тартиб диҳед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро бо баръаксхонӣ ёбед.

Як чодари зангорӣ,
Шабҳо пуру рӯз хоӣ. (уномсО аротис)

Шеъри “Офтобаки зарринрӯ”-ро аз ёд кунед.

МАВЗЎЪҲОИ 53–54. МОҲ

Моҳ ягона радифи табиии Замин ва наздиктарин радифи табиӣ ба Офтоб ва ягона ҷисми кайҳонист, ки инсон ба он қадам гузоштааст. Аз Замин ҳамеша як тарафи Моҳ дида мешавад, зеро он дар атрофи тири худ ва ҳам дар атрофи Замин якхел мечархад. Вақте аз Замин ба Моҳ нигоҳ мекунем, дар сатҳи он торикиҳо ва ҷойҳои нисбатан равшанро мебинем, ки инҳо пастиву баландиҳои сатҳи Моҳ мебошанд.

Моҳ атмосфера надорад, ҳавои он шабона хеле хунук (то -160°) ва рӯзона хеле гарм (то 130°C) аст. Сатҳи Моҳ бо сабаби афтидани зиёди шиҳобпораҳо пур аз танӯраҳо аст. Нахустин маротиба соли 1969 кайҳоннавардони амрикоӣ Нил Армстронг ва Эдвин Олдрин ба сатҳи Моҳ баромаданд.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

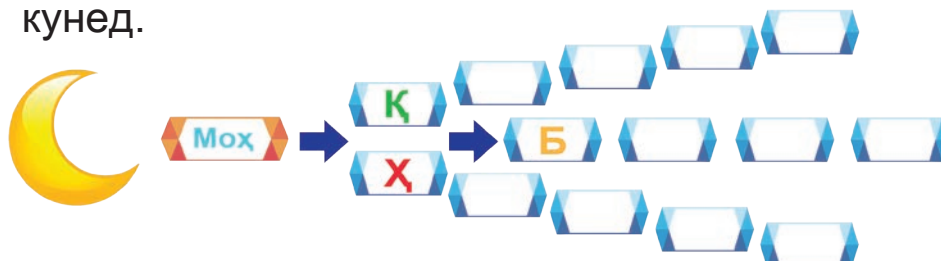

Хонед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Калимаҳои моҳ, қамар, ҳилол, бадр ба ном дигар, вале дар ифодаи маъно ягона мебошанд.

Бо гузоштани ҳарфҳои даркорӣ дар катакчаҳои холи калимаҳои ягонамаъноӣ моҳро пайдо кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ҳарфҳои ётбарсардорро муайян намоед ва инчунин номбар кунед.

Аз калимаҳои ифодакунандаи ягонамаъноӣ моҳ номи одамонро созад.

Ҳилол + а =

Қамар + ид + дин =

Бадр + ид + дин

Моҳ + и + нисо =

Порчаи шеъриро хонед ва бо ҳиҷоҷудокунӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Осмон мешавад гардон,
Замин мешавад ларзон,
Офтоб мешавад ҳайрон,
Моҳираҷон мерақсад!

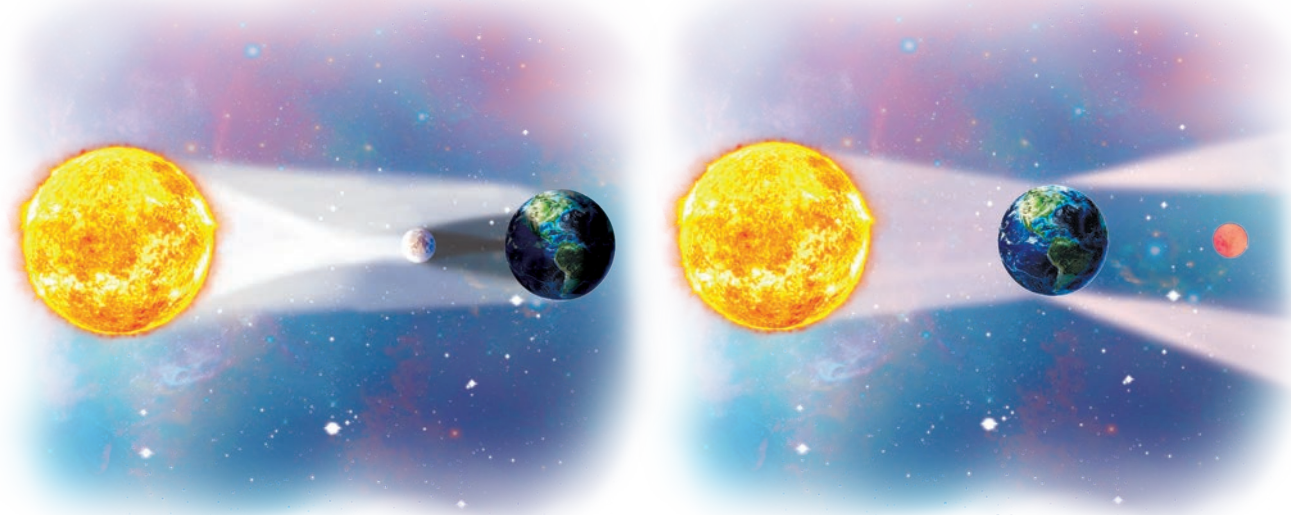

Гулназар Келдӣ

МАВЗЎҲОИ 55–56. ГИРИФТИ ОФТОБ ВА МОҲ

I

Вақте ки Моҳ аз миёни Замин ва Офтоб мегузарад, сояи он ба Замин меафтад. Моҳ нисбати Офтоб хеле хурд аст, аммо бо сабаби наздик будан ба Замин метавонад Офтобро пурра пӯшонад. Дар

баъзе минтақаҳои Замин Моҳ қисман пеши Офтобро мегирад, ки ин ҳодисаро гирифти нопурра меноманд. Мушоҳидаи гирифти Офтоб бо чашм ва бе олати махсус метавонад, сабаби нобино шудани инсон шавад. Аз ин рӯ, барои бевосита мушоҳида кардани ин падида айнакҳо ё шишаҳои махсус бояд истифода шаванд. Беҳтар аст, кӯдакон гирифти Офтобро тавассути телевизор ва ё интернет тамошо кунанд.

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Аз чанд ҳарфу овоз иборат будан ва бо ҳарфи калон навишта шудани калимаҳои Офтоб ва Моҳро гӯед.

Бо кӯмаки омӯзгор калимаҳои душворфаҳмро шарҳ диҳед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Рангзарди рӯи ҷаҳон,
Гармияш бахти ҷаҳон.

II

Вақте ки Замин аз миёни Офтоб ва Моҳ мегузарад, сояи Замин сатҳи Моҳро мепӯшонад. Дар ин лаҳза Моҳ монанди кураи сурхранги тира намоён мешавад, ки ин ҳодисаро гирифти Моҳ мегӯянд. Агар сояи Замин тамоми қурси Моҳро пӯшонад, ин ҳодисаро гирифти пурра ва агар қисман пӯшонад гирифти нопурра мегӯянд. Гирифти Моҳ қариб ҳар сол ба амал меояд ва онро бе олати махсуси муҳофизатии чашм низ мушоҳида кардан мумкин аст. Ҳамчунин дар атрофи конуси сояи Замин сояи тунук ба вучуд меояд, ки агар Моҳ дар он қарор гирад, ин ҳолатро гирифти нимсоягӣ мегӯянд. Дар ин ҳолат гирифти Моҳ бе афзори махсус чандон назаррас нест.

(Аз китоби “Кайҳон”)

Матнро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои зеринро муайян намоед.

Мегузарад, мепӯшонад, мешавад, мегӯянд, гирифт, пӯшонад, меояд.

Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Аз ҳама чиз равшан,
Бе ӯ набувад гулшан. (М....ҳ)

Хониши матнҳои “**Гирифти Офтоб ва Моҳ**”.

МАВЗЎИ 57. САРВАТҲОИ ЗЕРИЗАМИНИИ КИШВАРИ ЎЗБЕКИСТОН

Сарзамини Ўзбекистон аз сарватҳои зеризаминии тилло ва уран бой аст. Конҳои ангишт дар Шарғун ва конҳои газ дар қисми ҷанубӣ аз ҷумла дар Муборак, Газли, Ҷоркон, дар қисми ғарбӣ дар Наин, Қароқалпоқистон (Шахпахт) ҷойгиранд. Дар Олмалиқ маъдани мис мавҷуд мебошад.

Дар заминаи сарватҳои зеризаминӣ саноати металлургияи ранга ташақкул ёфтааст. Калонтарин корхонаи он комбинати металлургии Олмалиқ ва Зарафшон мебошанд. Дар онҳо истеҳсол ва коркарди мис, руҳ, сурб, тилло ва ғайра ба роҳ монда шудааст.

Дар Бекобод корхонаи азнавудозӣ ва комбинати металлургияи сиёҳ амал мекунад. Саноати химия ба таври комплексӣ дар Навоӣ, Тошканд, Чимкент ва ғайра инкишоф ёфтааст.

Истеҳсоли нафт дар водии Фарғона, Бухоро ва Сурхондарё ба роҳ монда шудааст. Соҳаи гидроэнергетикаи Ўзбекистон хеле тараққӣ кардааст. Дар назди дарёи Оҳангарон (Ангрен) калонтарин қувваи корбурди гидроэнергетикӣ ва дар атрофи дарёи Чирчиқ силсиланерӯгоҳҳои Чорвоқ, Хоҷанд, Газакин сохта шудаанд. Дар атрофи дарёҳои Ому ва Сир низ корбурди гидроэнергетикӣ бунёд шудаанд.

Матнро хонед ва фикратонро аз рӯи мазмуни он баён кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи ном ва масканҳои сарватҳои зеризаминиро муайян намуда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Калимаҳои ифодакунандаи номи сарватҳои зеризаминӣ ва қабри дарёҳоро дар алоҳидагӣ нависед.

Тилло, садаф, нуқра, гавҳар, нафт, ёқут, мис, газ, оҳан, сангпора.

Аз силсилаи калимаҳои ифодакунандаи сарватҳои зеризаминӣ ва қабри дарёҳо дутоашро интихоб намуда, ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

МАВЗӢИ 58. ТИЛЛО

Тилло яке аз сарватҳои зеризаминӣ ба шумор меравад. Инсон онро ҳашт ҳазор сол пеш пайдо кардааст. Дар сарзамини Ўзбекистон конҳои тиллоӣ хеле бисёранд. Бо ранҷу заҳмати тиллоҷӯён

(археологҳо) ҳар сол тиллоҳои барзиёд ба даст дароварда мешавад.

Тилло металли асил, зардранг, ёзанда, кашолёбанда, вазнин, мулоим мебошад. Дар ҳарорати 1063°C об мешавад.

Тиллоро дар ҷавоҳирот ва саноат истифода мебаранд. Бо тилло мушакҳо, киштиҳои кайҳониро мепошонанд. Бонувон худро бо мӯҳра, шадда ва нишонаҳои сарисинагии тиллоӣ ороиш доданро меписанданд. Дар бораи тилло ривоят аст, ки фидоёни Миср бовар мекунонданд, ки гӯё Офтоб тиллоро офарида, ба Замин чун борон мерезад.

Бо матн шинос шавед. Пас аз он дар хусуси сарвати зеризаминӣ – тилло ҳар он чизе ки медонед, баён кунед.

Бо корбасти калимаи зерин бо илова ба калимаи **тилло** якчанд калимаҳои аз ҷиҳати маъно ва шакл фарқкунанда тартиб диҳед.

Т И Л О	+	ранг	=	
		намуд		
		гин		
		ҷӯ		
		соз		
		гудоз		

Худро бисанҷед! Тиллогудоз, тиллоранг, тиллонамуд, тиллоҷӯ, тиллосоз, тиллогин.

Хонед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Калимаи тилло бағайр аз номи сарватҳои зеризаминӣ, номи одамонро низ ифода менамояд.

Чумлаҳои поёниро аз назар гузаронед ва ба кадом маъно корбаст шудани калимаи **тилло**-ро гӯед.

1. Тилло бачаи баодоб аст. 2. Падари Тилло шахси тиллогудоз мебошад. 3. Модарам аз дӯкони тиллофурушӣ гӯшвораи тиллоӣ харид кард. 4. Тилло чун офтоби нурбор ба чашм ҷилвагар менамуд. 5. Дар кишвари Ёзбекистон конҳои тилло бисёр аст. 6. Перохани тиллоранг ба Тилло зебанда буд.

Чистонро хонед ва ҷавобашро бо баръаксхонӣ ёбед.

Чист он ҳам дӯсту душман,
Ҳам бар туву ҳам бар ман?

(Оллит, раз)

Барои баёни мазмуни мултфилми “**Алибобо ва чил роҳзан**” тайёри бинед.

МАВЗӢИ 59. НАФТ

Нафт (нефт) моеи равшанмонанди сӯзандаест, ки бӯйи махсус дорад. Дар қабати таҳшинии замин паҳновар аст. Нафт яке аз сарватҳои табиӣ зеризаминӣ ба шумор меравад. Якҷоя бо карбогидрадҳои газшакл, ода-тан, дар чуқурии зиёда аз 1,2–2 километр ҳосил мешавад. Дар рӯйи замин ба моеи ғализ ё моддаи саҳт (асфалт) табдил меёбад. Рангаш аз ҷигарии кушод ё қариб беранг то бўри тира ё сиёҳ мешавад.

Аз нафт дар натиҷаи аз нав коркунӣ моддаҳои сӯзишвории техникий бензин, керосин, салиярка, моддаҳои техникий моеъ афтол, салидол, инчунин моддаҳои химикӣ дастурӯшӣ содаву собун тайёр карда мешавад.

Матнро хонед ва бо фикрҳои хулосавӣ мазмунро нақл кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи рангҳои нафтро муайян намуда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Хонед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Калимаи “**нафт**” аз калимаи авестоии “**напто**” пайдо шудааст. Он дар забони адабӣ дар шакли **нафт**, **нефт** навишта мешавад.

Бо корбасти калима ва ибораҳои зерин ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Нафт, нафтандоз, нафтҷӯ, нафткаш, нафтра-сон, нафтхез, нафтрасонӣ, кони нафт, ҳавзаҳои нафтӣ, ҳосилшавии нафт.

Намуна: Конҳои нафт дар ҳамаи қитъаҳо (ба ғайр аз Антрактида) ёфт шудаанд.

Хониши матни “**Нафт**”.

МАВЗЎИ 60. ГАЗИ ТАБИЙ

Газҳои табиӣ сӯзанда дар қишри замин ҳосил мешаванд. Он асосан, аз метан, этан, пропан ва бутан иборат мебошанд. Агар газҳои табиӣ сӯзанда дар як қабати геологӣ ҷамъ омада, кон ҳосил кунанд, онро кони массивӣ меноманд.

Газҳои табиӣ сӯзанда ҳамчун сӯзишвори арзон фаровон истифода мешаванд. Газҳои табиӣ сӯзанда ашёи хоми пурбаҳои кимиёӣ мебошанд. Онҳоро дар нерӯгоҳҳои барқӣ, саноати филизкориӣ сиёҳ ва ранга, семент, эҳтиёҷоти коммуналию маишӣ ва ғайра истифода мебаранд.

Дар Ўзбекистон чанд кони газҳои табиӣ сӯзанда таҳқиқ ва мавриди истифода қарор дода шудаанд. Онҳо нитрогени озод, газҳои инертӣ ва 60–80% метан доранд.

Матнро хонед ва бо фикрҳои хулосавӣ мазмунро нақл кунед.

Калимаҳои душворталаффузро дар якҷоягӣ талаффуз кунед.

Хонед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Калимаи “газ” дар забони тоҷикӣ ба ғайр аз **сарвати зеризаминии моеъ** боз якчанд тобишҳои маъноиро ифода менамояд. Монанди: **Газ** – воҳиди андозагирии дарозӣ (метр), **газ** – сӯзишвори гармкунанда ва барои рӯзгор истифодашанавда, **газ** – растании буттагии худрӯи сурхҷӯби саҳт, **газ** – феъли фармоиш (газидан).

Расммуаммо. Аз рӯйи расмҳо бо гузоштани сарҳарфи аввал мақоли “**Меҳнат роҳат аст**”-ро пайдо кунед.

Дар мавзӯи “**Дар истифодаи газ эҳтиёткор бошед!**” матни аз се-чаҳор ҷумла таркибёфта тартиб диҳед.

МАВЗӢИ 61. НАМАКИ ОШ

Намаки ош муҳимтарин маҳсулоти хӯрокворӣ аст. Он хӯрокро хуштаъм мекунад. Намакро дар рӯзгор нафақат барои таомпазӣ, балки ба дигар мақсадҳо низ истифода бурдан мумкин аст.

Агар зарфи шишагиро бо намакоби гарм шуста, бо оби хунук чайқонанд, он шаффоф ва дурахшон мегардад. Бо намакоб шуста тоза кардани оина ва шишаҳои тиреза айнаи муддаост. Агар ба даруни дегчаи сирдор ва тобаи тагаш сӯхтагӣ як қабат намак ва каме об рехта, якчанд соат нигоҳ доранд, он тоза мешавад. Ба рӯйи доғи равғанани плитаи гарми ошпазӣ намак пошида, онро бо коғази газета якчанд маротиба пок кунанд, доғҳои равған тамоман тоза мегардад. Агар либоси аз шоҳии сиёҳ ва сатин дӯхташударо баъди ҷомашӯӣ бо оби хуноки намакдор чайқонанд, мӯҳлати ҷилодории либос дарозтар мешавад.

Матнро хонед ва бо фикрҳои хулосавӣ мазмунашро нақл кунед.

Бозии мантиқии “**Чӣ гуна аст?**” Фикр кунед ва ҷавоб баргардонед.

Намак шӯр аст?	Шакар чӣ?	
	Асал чӣ?	
Намак сафед аст?	Барф чӣ?	
	Ангишт чӣ?	

Бо гузоштани калимаҳо ба ҷойи нуқтаҳо ҷумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. барои пухтани қариб ҳамгуна таом истифода мебаранд. 2. Истеъмоли аз меъёр зиёд ба организм зарар меорад. 3. бояд ҳар рӯз ба ҳисоби миёна 10–15 грамм намаки ош қабул кунад. 4. барои кори мӯътадили организми инсон зарур аст. 5. Барои тайёр кардани лӯлакабоб ба 1 килограмм гӯшти кӯфта 20 грамм (2 қошуқча) намак андохтан лозим.

Калимаҳо барои истифода: Намакро, намаки ош, намак, организми одам.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Шатар – шутур беором,
Шӯълапазӣ рӯйи бом. (нороБ)

Бо корбасти калимаҳои зерин ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

Намакдон, намакоб, намаксанг (лаҳти намак), намакин, намаксор.

МАВЗЎИ 62. ТАКРОР ВА МУСТАҲКАМКУНӢ

Супориши 1. Бо интихоби калимаҳои зерин ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

Нуқра, нуқрагин, нуқрасоз, нуқравор, нуқрапӯш, нуқраранг, нуқракори, нуқрадор, нуқрамӯ, оҳан, оҳангар, оҳанпора, оҳангудоз, оҳангсоз, оҳанин, оҳанпайкар, оҳанреза, оҳантарош, оҳанфурӯш, мис, мисгун, мисин, мисгар, мисгудоз.

Супориши 2. Тобишҳои маъноӣ ва ҷиҳатҳои фарқи-яташонро номбар кунед.

Супориши 3. Дар асоси мавзӯҳои омӯхташуда лаҳзаҳои саволу ҷавоб ташкил кунед.

МАВЗӢҲӢ 63–64. КОРИ НАЗОРАТӢ ВА ТАҲЛИЛИ ОН

Сели шиддатнок

Дар Яман рӯди калоне вуҷуд надошт. Ин сарзамини паҳновар ба сабаби камобӣ хушку сӯзон буд. Боронҳои зиёд ҳар сол меборид. Ба суръати тез сел мерафту ба ҷойи он ки аз он истифода бурда шавад, дар биёбон ба замин фуру мерафт. Барои пешгирӣ аз камии об одамон чораҳо бияндешиданд. Ният карданд, ки обанборҳо бисозанд, то селҳоро нигоҳдорӣ бикунанд. Баъд аз он аз обҳо истифода баранд.

Саддҳои бисёр сохта шуд ва маҳкамтарини он Мағриб ном дошт. Оҳиста-оҳиста шаҳри Мағриб зебою сарсабз гашт ва боғҳо бунёд гаштанд.

БОБИ IV. АҚЛИ СОЛИМ – ДАР ЧИСМИ СОЛИМ

ХИСЛАТҲОИ НЕКУ БАД

МАВЗЎҲОИ 65–66. ҲИКОЯТ

Юнус ном бача ба мактаб рафт. Дар синфи сеюм ме-хонд. Қаламашро мешикаст ва дафтараширо сиёҳу чиркин мекард. Ин гуноҳро ба гардани шариконаш ме-монд. Муаллим як бор, ду бор насиҳат карданд. Ба ғушаш нагирифт.

Охир ўро аз мактаб пеш карданд. Шариконаш ба андак вақт доно шуданд. Ҳар кас онҳоро таъриф мекард. Баъзе аз шариконаш муаллим шуданд. Баъзеашон тоҷир шуда, Юнус ҳаммоли (борбардор) ва мардикорӣ мекард. Азбаски ў дурӯғгӯй буд, ҳеҷ кас ўро ҳурмат намекард.

(Садриддин Айни)

Матнро хонед ва мазмунашро баён кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ҳаракату амалҳои бачаи мактабхонро муайян намоед.

Расммуаммо. Аз рӯи расмҳо бо гузоштани сарҳарфи аввал зарбулмасали “**Одобу тамиз – аз ҳама азиз**”-ро пайдо кунед ва маънои онро шарҳ диҳед.

Расммуаммо. Тасвир шакли кадом анчоми бо-
зиро ба хотир меорад? Он чӣ ном дорад?
Ададҳои байни яку шаст мавҷудро аз рӯйи
тартиб номбар кунед.

Бози Нозӣ

Ҳай-ҳай, чӣ бозӣ?
Дар дасти Нозӣ.
Монанди марҷон
Нӯҳ ҳарфи рахшон,
Нӯҳ ҳарфи танҳо,
Якто ба якто.
Орад ба ришта,
Бингар, Фаришта.
Ҳар гаҳ Шамима,
Шасто калима,
Ёбад ҳамоно
Ў шахси доно.

Бо кӯмаки омӯзгор калимаҳои “**точир**” ва “**ҳам-
мол**”-ро аз ҷиҳати тобиши маъно шарҳ диҳед.

Тезгӯякҳоро бо як нафасгирӣ такрор кунед.

Сангу сангча дар санглох.

Сад саг ба се саг як саду се саг.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи
аломати предметҳоро муайян намуда, ба даф-
тар бо зебонависӣ рӯбардор кунед.

МАВЗЎҲОИ 67–68. ЗАБОНДОН

Абераам Сабрина
Духтараки Заррина,
Донову хело зирак
Аз ҳар чӣ дорад дарак.
Худаш, ки ҳозирҷавоб

Ишораташ мекунад.
Ҳар чизеро мебинад
То ки дуруст ҳарф занад,
Хаторо таъқиб кунад
Онҳоро танқид кунад.

Мекунад кори савоб,
Булбули гӯё бувад
Ҳар чизе гӯё бувад.
Забони хоҳарашро
Забони додарашро,
Назораташ мекунад.

Забони модари ро
Тоҷикию дариро.
Тоza нигоҳ медорад,
Санги танқид наборад.
Гӯё муаллим аст он
Устоzi таълим аст он.

Асад Гулзодаи Бухорӣ

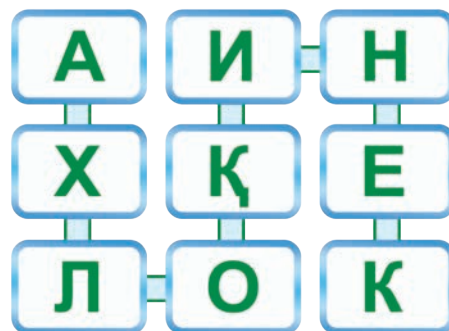
Шеърро бурро, равон хонед. Пас аз он ибораи **“булбули гӯё”**-ро аз ҷиҳати тобиши маъно шарҳ диҳед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи аломати предметҳоро муайян намуда, бо саволгузорӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Бозии **“Калимаёбак”**. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда ибораҳои **“одами нағз”** ва **“ахлоқи нек”**-ро тартиб диҳед.

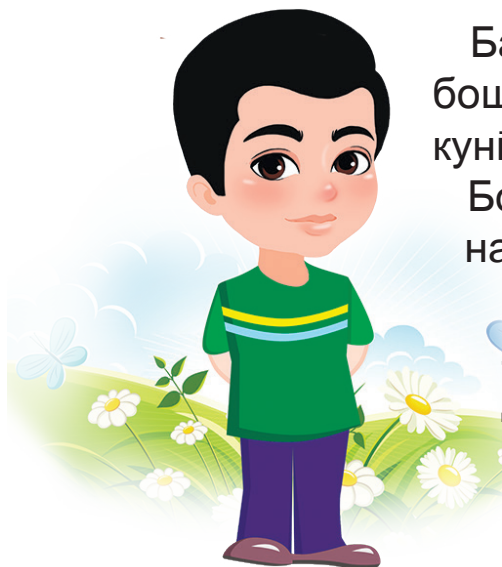
Зарбулмасалҳоро хонед ва пас аз он маънидод кунед.

1. Ҳақро бигӯ, агарчӣ талх бошад.
2. Бо бадон бад бош, бо некон накӯ.

Хониши шеъри **“Забондон”**.

МАВЗЎИ 69. ДАР ОДОБ НАРМ БУДАН

Ба тундиву тезӣ одат нақун, нармдил бош. Дағалӣ нақун. Дуруштиву дағалӣ кунӣ, меҳрубонӣ намебинӣ.

Бо одамон муросо кун. Агар муросо нақунӣ, дӯст ҳам душман мешавад.

Ҳеҷ гоҳ бадӣ нақун, ки бадӣ хислати хуб нест. Агар касе туро озор диҳад, бикӯш, то ўро озор надиҳӣ. Беозорӣ сифати хуби инсон аст.

(Мазмун аз “Насиҳатнома”-и
Унсурулмаолии Кайковус)

Бо тақсимшавӣ ба гурӯҳҳо суҳанҳои пурҳикматро пай дар пай аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Калимаҳои муқобилмаъноии таркиби матнро номбар кунед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Аз пеши хонаи мо
Меғузарад хонаҳо.
Хонаҳо қатор – қатор,
Зинадору почадор.
Хонҳоро ларзонад,
Бачаҳоро тарсонад.

Калимаҳоро бо шарҳ ба “**Дафтарчаи луғат**” рӯбардор кунед.

Муросо – созиш, сулҳ.

Дуруштӣ – дағалӣ.

Тундӣ – бадҷаҳлӣ.

Аз суҳанҳои пурҳикмат дутоашро ба дафтар бо зебонависӣ рӯбардор кунед.

МАВЗЎЎҲОИ 70–71. НИШОНАИ УМР

Бобои Ҳасан дар кӯҳу пуштаҳои беоб боғи зиёде бунёд кард, то ки барои фарзандон аз худ нишонае гузорад. Ба бобои Ҳасан аз талу теппаҳои зодгоҳаш – Сарикамар як миқдор замин ҷудо карданд. Ё кори хайрро аз шинонидани себҳои худрӯй оғоз кард. Боғи калоне бунёд шуд.

Боғбон бо усули пайвандкунӣ адади дарахтони мевадорро сол то сол зиёд кард. Ҳатто дар ниҳоли бодом шохчаи олуболу ва дар дӯлона навдаи мурӯдро кундапайванд карда, навъҳои хуби олуболу ва мурӯдро ба вучуд овардааст.

Бобои Ҳасан зиёда аз 40 сол машғули ниҳолшинонӣ буд. Ҳамдиёрон ӯро “**Ҳасани пайвандгар**” меномиданд.

(Ҳусейн Мирзоев)

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён намоед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи номи меваҳоро муайян намуда, шаклу ранг ва мазаву тамъашонро номбар кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Расммуаммо. Аз силсиларасмҳо шашто мева-ро муайян намуда, бо ном зикр кунед.

Меваҳои тирамоҳ

Дар хони Парвин
Хушбӯю ширин.
Анвои мева,
Аз Ғарму Хева.
Ширин чу шаккар,
Тоза муаттар.
Бар гашти соат
Бинмуда тоқат.
Шаш бор кобӣ,
Шаш мева ёбӣ.

Мазмуни сухани пурҳикмати зеринро бо фикрҳои хулосавӣ баён намоед.

Зарбулмасалро хонед ва пас аз он маънидод кунед.

Беҳтарин некиҳо хислати нек аст.

Хониши матни “**Нишонаи умр**”.

Мавзӯҳои 72–73. Шустушӯи дастҳо

Дастҳоро ҳатман бо собун шустан лозим аст. Саросема нашуда, пурра панҷаро бо ангуштон, кафи даст, пушти каф ва банди дастро бояд шуст. Медонед, ки одамон одатан дасти худро бо собун дар муддати 20 сония мешӯянд. Ин амал барои хубтар

тоза шудани даст аст. Онҳо кори дуруст мекунанд. Чунки собун пӯсти одамро аз микробҳо пок мекунад.

Дастҳоро пас аз хоб хестан, пеш аз хоб рафтан, пеш аз хӯрок хӯрдан ва пас аз хӯрок хӯрдан, баъди ба ҳоҷатхона рафтан, пас аз бозӣ ва сайру саёҳат, баъди нигоҳубин, бозӣ бо ҳайвонот ё сила намудани онҳо ҳатман бояд шуст.

Матнро хонед ва дар хусуси тартибу одоби шустушӯӣ даст фикратонро баён намоед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Сипас байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Бозии “Саволаку ҷавобак”-и тарафайн. Оғози бозӣ. “**Мо дастонамонро мешӯем**”. Шумо чӣ? Давоми бозӣ. Рақибгурӯҳ ҷавоб бармегардонад. Бо истифодаи ҷумлаҳои ҷадвали зер бозиро давом диҳед.

Ангуштони панҷаи инсонро ном ба ном зикр кунед.

Калима ва ибораҳои зеринро аз ҷиҳати тобиши маъно шарҳ диҳед.

Гулдаст, тухидаст, дасташ дароз, дасташ гул, дасташ кӯтоҳ.

Зарбулмасалро хонед мазмунашро шарҳ диҳед.

1. Нохунро аз пӯст ҷудо карда намешавад.
2. Панҷ панҷаро ба даҳон андохтан.

Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқ гузошта, ҷумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. Дар як панҷ, дар ду даст панҷ ҳаст.
2. Кафи даст мешавад.
3. Бо дасти ме-нависанд, салом алек мекунанд, хӯрок меҳӯранд.
4. ро сари сина гузошта, сарро андаке ба пеш хам кардан, нишонаи изҳори миннатдорист.

Калимаҳо барои истифода: даст, даҳ, нарма, рост, дасти рост.

Тартиб додани матн дар мавзӯи “**Дастҳоямро ин тавр мешӯям**”.

МИКРОБ ВА БАКТЕРИЯҲОИ ЗАРАРКУНАНДА

МАВЗҶҲОИ 74–75. МИКРОБ

Микробҳо ба дасту рӯйи одам часпида меистанд. Агар одам дасту рӯяшро нашӯяд, ифлосӣ ва микроб ба дохили баданаш ворид мешавад. Онҳо баданашро ба бемориҳои гуногун гирифта мекунанд.

Микроб заррачаҳое мебошанд, ки ҳангоми ба бадан ворид шудан, одамро бемор мекунад. Микробҳо чунон хурд ҳастанд, ки бо чашм онҳоро دیدан ғайри имкон аст. Онҳоро ба воситаи микроскоп мушоҳида мекунад.

Микробҳо метавонанд бо роҳҳои гуногун вориди бадани одам шаванд. Масалан, ҳангоми хӯрдани сабзавоту меваҷоти ношуста. Ҳангоми даст расондан ба хок, дару девор, хоридани узвҳо, ҳоҷатхона рафтан, бозӣ кардан ё даст расондан ба ҳайвонот. Бозичаҳо ё одами дастонаш ношуста низ метавонанд микроб дошта бошанд.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Сипас байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқ гузошта, ҷумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. Соли 2020 дар кишвари Ёзбекистон ва тамоми ҷаҳон паҳн гашт. 2. Чанде аз одамони ба микробҳои тоҷдор аз олам гузаштанд. 3. Бемории микробҳои тоҷдор дуру дарозро талаб мекунад.

Калима ва ибораҳо барои истифода: микробҳои тоҷдор, гирифтورشуда, табобати...

Матни “**Микроб**”-ро хонед ва мазмунашро пеш аз оғози дарс ба ҳамсинфон баён намоед.

МАВЗЎЎҲОИ 76 – 77. БЕМОРИҲОИ МИКРОБӢ

Аз микроб бемориҳои дарди шикам, шикамравӣ, кирми рӯдаю меъда, дарди гулӯ, хоришак ва дигар бемориҳо пайдо мешаванд. Ин бемориҳо бадани одамро заиф, ҷисмашро лоғар ва беҳолу бемадор мекунанд. Инҳоро бемориҳои сироятӣ меноманд.

Бемориҳои сироятӣ бемориҳое мебошанд, ки аз як одам ба одами дигар мегузаранд. Одами бемор дар бисёр маврид дар беморхона бистарӣ мешавад. Баъди табобат ҳам одами шифоёфта чанд вақт зери назорати духтурон қарор мегирад.

Бале. Ин бемориҳо табобат мешаванд. Аммо дар натиҷаи муолиҷаи дурудароз. Одами бемор дар бисёр маврид дар беморхона бистарӣ мешавад. Баъди табобат ҳам одами шифоёфта чанд вақт зери назорати духтурон қарор мегирад.

Мантро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи номи бемориҳои сироятиро муайян намуда, бо саволгузори ба дафтар рӯбардор кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Сипас байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Ба қойи нуқтаҳо калимаҳои мувофиқ гузошта, ҷумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

Риояи одоби мардумро аз гирифтори бемории микроби тоҷдор раҳой намуд. Дар вақти паҳн гаштани бемори дарҳои кӯдакистон, мактаб муваққатан пӯшида гардид. Барои донишомӯзон илмомӯзии масофавӣ (онлайнӣ) ҷорӣ карда шуд. Бемори микроби тоҷдор аз бемории..... дучандон бадтар будааст.

Калима ва ибораҳо барои истифода: ниқоби даҳонбанд, микробҳои тоҷдор, ришта ва сил.

МАВЗЎҲОИ 78–79. БАКТЕРИЯ

Бактерияҳо дар ҳама қой – ҳаво, об, замин, хӯрокворӣ, зери хок, уқёнус, қуллаи кӯҳҳо, дар қари яхҳои арктикӣ ва Антарктика, обҳои зеризаминии гарм, қабати болои атмосфера вомехӯранд.

Бактерияҳо яке аз шаклҳои соддаи ҳаёт буда, ба типии мавҷудоти зиндаи қадимӣ дохил мешаванд ва дар ибтидои аввали тараққиёти ҳаёт дар рӯи Замин пайдо шудаанд.

Инсон бо олами микробҳо фақат дар асри ҳабдаҳ шиносӣ пайдо кард, зеро дар ҳамин давра заррабин (линза) ихтироъ гардид ва бо ёрии он ҷисмҳои ба чашм ноаёнро дидан мумкин буд.

Бактерияҳо, вобаста ба намуд танҳо, баъзеашон дар шакли тӯда ҳуҷайра ҷудо мекунад. Афзоиши бактерияҳо бо роҳи тақсимшавӣ аст.

Мантро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳои тартиб диҳед. Сипас байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Бозии “**Калимаёбак**”. Дар доирчаҳои ҳолӣ номи калимаҳои ба микробҳо алоқмандро нависед.

Матни “**Микроб**”-ро хонед ва мазмунашро пеш аз саршавии дарс ба ҳамсинфон баён намоед.

СУБҲОНаИ СОЛИМ

МАВЗЎҲОИ 80–81. СУБҲОНа

Субҳонаи муносиб шомили ду ё се порайи нон, ҳудуди 5 грамм маска ва каме асал ё мураббо аст. Истеъмоли шир, панир, чормағз, дорчин, нӯшидани шири камравған, нони сабӯсдор бо як қошуқ маскаи бодоми заминӣ, як то ду адад тухми мурғ, як истакон шири камравған ҳамроҳи хурмо, амлети бисёр камчарб ҳамроҳ бо нони сабӯсдор, панири камчарб ва камнамак ҳамроҳи нони сабӯсдор, ҷурғот, мева, йогурт беҳтарин гузинаҳои як субҳонаи солим ҳастанд.

Субҳонаи суннати мо тоҷикон: нон, ширчай, гардоб ва қандчай аст. Нӯши ҷон! Субҳатон босафо ва пурнишот бод!

Агар дорчинро ба ҷой ё мураббои шириниаш кам изофа кунед, барои танзими қанди хунатон хуб аст. Вақте ки субҳонаи кофӣ намехӯред, баданатон эҳсоси камбудӣ мекунад. Дар вақти субҳона аз истеъмоли сосиска ва ҳасиб худдорӣ кунед. Сосиска ва ҳасиб гӯштҳои фароваришуда мебошанд, ки онҳо ба бемориҳои қалбӣ ва саратони рӯдаи бузург дучор мекунад. Беҳтар аст аз баҳри онҳо бигузаред ва агарчи бисёр хуш доред аз хӯрдан он сарфи назар кунед, ҳамон андоза барои саломатӣ муфид аст.

Матнро байни гурӯҳҳо тақсим намуда, бо навбат бихонед. Сипас саволҳо тартиб дода, лаҳзи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Ба ҷойи нуқтаҳо бо гузоштани ҳарфҳои мувофиқ номи таомҳои субҳонаро пайдо кунед.

Ш...рч...й

Ш...р...и...и...ч

Ш...рб...т

О...д...и...ён

Ҳарфҳо барои истифода: и, ч, о, б, р, н, а.

Бо корбасти калимаҳои зерин ҷумлаҳо тартиб диҳед. Сипас дар хусуси тайёр кардани хӯрокҳои субҳона ҳар чизе ки медонед, нақл кунед.

Ширчой, ширбиринч, ширбат, ордбирён

Калимаҳои зеринро аз ҷиҳати тобиши маъноӣ шарҳ диҳед.

Субҳ, субҳона, субҳонахӯр, субҳонахӯрӣ, наҳор, наҳорӣ, наҳорхӯрӣ, саҳархӯрӣ, мизи субҳона, дастархони субҳона, гизоҳои субҳона.

Бозии “Калимаёбак”. Бо навиштани хӯрокҳои субҳона доирачаҳои холиро пур кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи хӯроки субҳонаро муайян намуда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Бо корбасти калимаву ибораҳои пеш ва пас субҳона гуфташаванда ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Иштиҳои хуш, нӯши ҷон, ташаккур, раҳмат, сипосгузорам, миннатдорам, хушҳолам, шукр.

Зарбулмасалу мақолро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

1. Кам бихӯру ғам махӯр!

2. Як луқмаи субҳ надеҳ, к-он луқмаи шом аст.

Бо интиҳоби сарлавҳа ва тартиб додани матн амалҳои субҳонаи хешро баён кунед.

МАВЗЎЪҲОИ 82–83. ТАОМ ВА МАҲСУЛОТИ ШИРӢ

Таомҳои аз шир ва маҳсулоти ширӣ омодашавандаро метавон ба ду бахш ҷудо намуд:

Якум таомҳое, ки махсус аз шир омода мешаванд. Масалан, ширчай, ширбиринҷ, ширрӯған, ширкаду, ширбат ва ғайра.

Дуюм таомҳое, ки аз маҳсулоти ширӣ – чака, ҷурғот, дӯғ ба монанди чолоб, қурутоб, мастоба ва амсоли онҳо омода мегарданд.

Хӯрокҳои ширӣ дар аксари манотиқи кишвар ба гурӯҳи таомҳое шомил мегарданд, ки субҳгоҳӣ омода ва тановул менамоянд. Аммо усули тайёр кардан ва ё тановули таомҳои як минтақа аз дигараш фарқ дорад.

Ширрӯған. Ин навъи таом низ ба ширчай монанд буда, ҳангоми пухтан ба ҷойи ҷой ба он равғани зард меандозанд ва онро муддати ним соат дар оташи паст мепазанд. Ширрӯғанро одатан дар табақи ҷӯбин бардошта ба он фатир ё нони гирдача реза намулда, бо даст тановул менамоянд. Ширрӯған низ бинобар серғизо буданаш, ҳамчун хӯроки субҳгоҳӣ дар феҳрист ба қайд гирифта шудааст. Аммо мардуми баъзе вилоятҳо онро ҳамчун хӯроки муқаддас барои меҳмонҳои азизашон дар дигар авҷот – нисфирӯзӣ ва ё шом низ омода менамоянд.

Матнро хонед ва бо фикрҳои хулосавӣ мазмунро нақл кунед.

Катакчаҳои холии ҷадвалро бо навиштани каллимаҳои ифодакунандаи номи маҳсулоти ширӣ пур кунед.

Аз таркиби матн таом ва маҳсулоти ширро дар алоҳидагӣ нависед.

Вобаста ба мазмуни матн ҷумлаҳои саволӣ ва хитобӣ тартиб диҳед.

Бо корбасти каллимаҳои маҳсулоти ширин зерин ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Чака, ўроғот, дўғ, чолоб, қурутот, мастоба.

МАВЗЎЎҲОИ 84–85. ШИРКАДУ Ё КАДУБАШИР

Ширкаду таомест, ки қариб дар саросари кишвар онро мепазанд ва ҳама кадбонуҳо аз ўҳдаи пухтанаш мебароянд. Аз номаш аён аст, ки маҳсулоти асосии он шир ва каду аст. Усули пухтани он чунин аст: аввал каду тоза карда мувофиқи завқ пора менамоянд. Онро дар об то пухтан меҷўшонанд ва баъд ба он қадри зарурӣ шир илова менамоянд. Сипас, онро дубора муддати 20–25 дақиқа меҷўшонанд. Табиист, ки таъми каду ширин аст, аммо баъзан ба он шакар ё қанди сафед низ илова менамоянд.

Аз рӯйи расм бо номбаркунӣ номи шаш таоми субҳонаро ба дафтар нависед.

Хелҳои кадуро бо ном ба дафтар нависед. Пас аз он бо кадом каду омода намудани таоми ширкаду (кадубашир)-ро ёдрас намоед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Дегчаи пурҷазза,
Ошакаш бомаза.

Бо калимаҳои зерин ҷумлаҳо тартиб диҳед.
Шир, саршир, қаймоқ, равған, ҷургот, панир.

ТАБИБИ УСТУХОН

МАВЗЎҲОИ 86–87. КАЛСӢ – ТАБИБИ УСТУХОН

Калсӣ минерали фаровон дар бадани шумост. Тақрибан наваду нӯҳ фоизи он дар устухонҳо ва дандонҳо нигоҳ дошта мешавад. Боқимонда як фоизи он ба кори дигаре машғул аст.

Калсӣ барои фаъолияти дурусти асабҳо, рағҳои хун ва мушакҳо ёрӣ мерасонад. Инчунин дар рехтани хун нақш мебозад. Маҳсулоти ширӣ аз қабилӣ шир, йогурт ва панир миқдори зиёди калсӣ доранд.

Норасоии калсӣ дар ҳӯроки инсон ба афзоиши қад, инкишофи устухон ва дандонҳо, кори дил таъсири манфӣ расонида, сабабгори хунравӣ шуда, устухонҳоро вайрон мекунад. Инсонҳо ҳаштод фоизи меъёри талаботи шабонарӯзии калсиро аз истеъмоли маҳсулоти ширӣ қонеъ мекунанд.

Матро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

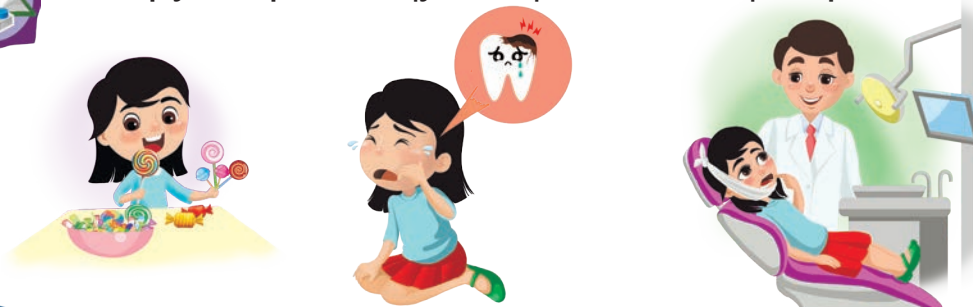
Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб
диҳед.

Дар хусуси зиёд намудани **калсӣ** боз ҳар он
чизе медонед, нақл кунед.

Аз рӯйи расм ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб
диҳед.

Тобиши маъноию фарқи калимаҳои **калсӣ** ва
каресро номбар кунед.

Ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед.

Савол	Ҷавоб
1. Дандон чӣ пайдо мекунад?	
2. Духтур дандони дардмандро чӣ кор мекунад?	
3. Дарди дандон аз чӣ пайдо мешавад?	
4. Дадони хурдсолон аз нора- соии калсӣ ба чӣ гуна намуд месабад?	

Калима ва ибораҳо барои истифода: дард, карес,
табобат, решакан, қач, бемор, нашустани дандон,
шикастани донак, бисёр истеъмол кардани маҳсулоти
қанодӣ.

Хониши матни “**Калсӣ – табиби устухон**”.

МАВЗЎЪҲОИ 88–89. МАҲСУЛОТИ ШИРИИ КАЛСИИ ЗИЁДДОШТА

Истеъмоли мунтазами шир ва маҳсулоти ширӣ имунитети бадан ва калсиро зиёд менамояд. Хотираи инсонро мустаҳкам намуда, умрашро дароз мекунад.

Қаймоқ (саршир). Дар шароити хона барои истеҳсоли қаймоқ усули истифода аз дастгоҳ (сепаратор) ва усули такшон карданро истифода мебаранд. Аз кадом усуле, ки истифода барем шир бояд тоза (нав) дӯшида бошад, фақат бо ҳамин роҳ қаймоқи баландсифатро ба даст овардан мумкин аст.

Творог. Аз шири қаймоқашро нагирифта ва гирифташуда тайёр карда мешавад. Истеъмоли творог ба пешгирии бемориҳои рӯдаю меъда, талхадон ёрӣ мерасонад.

Чурғот. Барои тайёр кардани чурғот шири навдӯшидаро дар оташи паст мепазанд (ширро насӯзонед). Баъд аз пухтан ширро то ҳарорати 37–40 градус расонида, 2–3 қошуқи ошӣ мойнӣ ба ҳар як литри шир илова намуда, оҳиста мекобанд. Зарфро бо сарпӯш пӯшонида, бо матоъи ғафс печонида дар ҷойи гарм мегузоранд. Баъд аз 6–8 соат чурғот тайёр мешавад. Барои тамъ ва лаззати хуб гирифтани онро дар ҷойи хунук ё дар яхдон ба мӯҳлати 8–10 соат нигоҳ медоранд.

Панири хонагӣ (чаккапанир). Аз твороги навтайёр панири хонагиро тайёр мекунанд. Ба 1 килограмм творог 1 қошуқча намаки ошӣ илова намуда, ду маротиба онро аз гӯштқимакунак мегузаронанд ва онро ба муддати панҷ рӯз дар хонае, ки намнок набошад, нигоҳ медоранд.

Маҳсулоти шири калсии зиёддоштаро дар алоҳидагӣ номбар кунед.

Бо назарандозӣ ба матнҳо таъм, маза, ранг, шаклҳои маҳсулоти шири калсии зиёддоштаро дар алоҳидагӣ нависед.

Оид ба маҳсулоти шири калсии зиёддошта маълумот диҳед.

МАВЗЎҲОИ 90–91. МЕВА ВА САБЗАВОТҲОИ СЕРВИТАМИН

Аз рӯйи расм номи мева ва сабзавотҳои сервитаминро ёдрас намоед.

Витаминҳо дар рушди кӯдак нақши муҳим доранд. Мева ва сабзавотҳои сервитамин мавҷуданд. Онҳо барои мӯътадил ва зиёд гардидани витаминҳои **A**, **B**, **B**, **C** ёрӣ мерасонанд.

Витамины А ба афзоиши кӯдак таъсир мерасонад. Қонё кардани ниёз ба витамини кӯдак ҳангоми афзоиш барои рушди солими ояндаи ӯ муҳим аст.

Витамины мазкур дар рағани моҳӣ, раған, зардии тухм, шир фаровон аст. Манбаҳои муҳимтарини **Витамины В** шир, панир, тухм, гӯшт ва нон мебошанд. **Витамины Д** ба ташаккул ва рушди мусбати бофтаи устухон таъсир мерасонад. Он дар рағани моҳӣ, чигар, маҳсулоти гӯштӣ, зардии тухм мавҷуд аст. **Витамины С** дар мева ва сабзавот фаровон аст.

Матро хонед ва матлабро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Чистро хонед ва ҷавобашро гӯед.

Гирд аст гумбазе,
Гирдмагирд аст гумбазе,
Дона ҳазор аст гумбазе,
Сар – сари дор аст гумбазе.

Дар хусуси меваю сабзавотҳои сервитамин чиҳ гуфта метавонед.

МАВЗЎИ 92. ТАКРОР ВА МУСТАҲКАМУНЌ

Фаъолияти тарафайн. Такрор ва мустаҳкам на-
мудани мавзӯҳои гузашта бо савол ва супоришҳои
пешниҳодашудаи омӯзгор.

МАВЗҶҲҲИ 93–94. КОРИ НАЗОРАТЌ ВА ТАҲЛИЛИ ОН

Нон

Мӯйсафедони равшанзамир нонро неъмати мӯъқи-
завӣ мепиндоранд. Бе мавҷудияти ин неъмати мӯқи-
завӣ ҳаёти инсон тасаввурнопазир аст. Нон асоси
зиндагӣ ва ҳаёти инсон мебошад.

Нони аз танӯр нав кандашуда бўйи хуш дорад.
Модарон ва нонвойҳо бароямон нон мепазанд. Нон
аз орди гандум, ҷав, ҷуворимакка тайёр карда меша-
вад. Хӯшаҳои гандум, ҷав ва сараки ҷуворимакка пур
аз донаҳои ордрезаҳо иборат мебошад.

БОБИ V. КАСБИ МАН – ФАХРИ МАН ҲУНАРМАНДӢ – НИШОНАИ ГУЛДАСТУВУ ХУШБАХТЗИСТӢ

МАВЗӢҲОИ 95–96. АЗ СОҲИБҲУНАРОН ҲУНАР БИОМУӢЗ!

Аз рӯйи расм касбу ҳунархояшонро баён кунед.

Бо корбасти калимаҳои **зардӯз, заргар, зан-бӯрпарвар, чархчӣ, челонгар, чопгар ва чевар** якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Аз рӯйи расм вобаста ба касбу ҳунархояшон матн тартиб диҳед.

Доир ба касбу ҳунарҳои орзукардаатон бо навиштани ду-се ҷумла маълумот диҳед.

МАВЗӢҲОИ 97–98. КАСБУ ҲУНАРҲОИ ДИЛПИСАНД

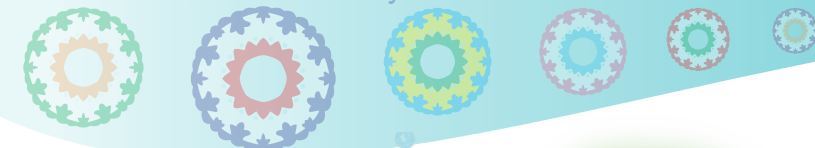
Вобаста ба касбу ҳунар калимаҳоро мутаносибан воғузур намуда, навъи машғулияташонро номбар кунед.

Чанде аз калимаҳои ба касбу ҳунархояшон алоқамандро дар алоҳидагӣ нависед.

Аз рӯйи расм вобаста ба касбу ҳунархояшон матн тартиб диҳед.

Аз рӯйи расмҳо се-чаҳор ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

МАВЗЎҲОИ 99 – 100. КАСБУ ҲУНАРҲОИ СУРУРБАХШ

Муайян намоед ва гӯед, ки кадоме аз онҳо шоир, шоҳмотбоз, шиновар, шайпурнавоз, элакбоф, эҷодкор, экскваторсавор, юрмадӯз.

Чанде аз калимаҳои ба касбу ҳунарашон вобастаро номбар кунед. Пас аз он ба дафтар бо зебонависӣ рӯбардор кунед.

Аз рӯйи расм вобаста ба касбу ҳунарҳояшон матн тартиб диҳед.

Аз рӯйи расми касбу ҳунарҳояшон саволҳо тартиб диҳед. Сипас, байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

МАВЗЎЪҲОИ 101–102. КАСБУ ҲУНАРҲОИ ШОИСТА

Кадоме аз онҳо галабон, гандболбоз, гулпарвар, гаҳворасоз, нонвой, нақоразан ҳастанд?

Суханҳои пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Тавонгарӣ ба ҳунар аст, на ба мол.
Бузургӣ ба ақл аст, на ба сол.

Дар бораи касбу ҳунари падар, ё худ модар бо тартиб додани матн маълумот диҳед.

МАВЗЎЪҲОИ 103–104. ҲУНАРҲОИ МАРДУМӢ

Гилембофӣ. Гилемро аз абрешим, пахта, пашми бузу гӯсфанд ва ё дигар ҳайвонҳои хонагӣ мебофанд. Он асосан дар фарши хона ва болои бӯрё андохта мешавад. Баъзан барои ороиши манзил ба девор меовезанд.

Тоқидӯзӣ. Тоқидӯзӣ, (тӯппидӯзӣ) яке аз навъҳои маъмули ҳунари тоҷикон мебошад. Тоқӣ аз тора, гирда, абра, астар, ҷияк (шероза, зеҳ) иборат аст. Мувофиқи шароити маҳал, таъби одамон ва дар натиҷаи ривоҷу равнақи санъати амалии халқ навъҳои гуногуни тоқӣ ба вуҷуд омадаанд: *чустӣ, чоргул, уроқӣ, тағдӯзӣ ё чамангул, зардӯзӣ, юрма, пӯпакдор, тӯртуппӣ (арақчин)* ва ғайра.

Матнҳоро байни гурӯҳҳо тақсим намуда, бо навбат пайиҳам хонед.

Мазмуни матнҳоро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи касбу шуғли *гилембофӣ, бӯрёбофӣ, тоқидӯзи*-ро муайян намуда, дар алоҳидагӣ ба дафтар бо зебонависӣ рӯбардор кунед.

МАВЗЎЪҲОИ 105–106. КУЛОЛГАРӢ

Кулолӣ соҳаи ҳунармандӣ, навъи санъати ороишию амалӣ ва усули коркарди бадеии гил мебошад. Кулолӣ аз давраҳои қадим дар соҳаҳои гуногуни рӯзгор (пиёла, коса, табақ, кӯза ва ғайра), сохтмон (кошӣ, хишт, лавҳа, муҷассама ва ғайра), ҳайкалтарошӣ ва санъати ороишию ҳунарии мардумӣ маълум аст.

Кулолгарони тоҷик беш аз бист навъи зарфҳои гуногуни сафолӣ – кӯза, офтоба, хурма, хум, машраба, якдаста, коса, шоҳкоса, пиёла, кутича, табақ, табақчакоса, чилобчин, ширполо, чархдег, тоба, қадах, чойчӯш, намақдон ва амсоли инҳоро истеҳсол менамуданд. Косаву табақҳоро сир медавонданд ва бо рангҳо нақш кашида, ороиш медоданд. Рангро аз ишқор, маъданҳои табиӣ, гиёҳу маҳсулоти ҷонварон тайёр мекарданд. Дар Ёзбекистону Тоҷикистон имрӯз ҳам ба инкишофи санъати кулолӣ диққати ҷиддӣ дода мешавад.

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи шуғли кулолгариро муайян намуда, бо савол-гузори ба дафтар рӯбардор кунед.

Аз рӯйи мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Сипас, байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Зарфҳои гуногуннавъи сафолиро ном ба ном ба дафтар бо зебонависӣ рӯбардор кунед.

КАСБҲОИ ПУРИФТИХОР

МАВЗЎИ 107. УСТО

Усто қошуқ тарошад,
Бо тақу туқ тарошад.
Созад зи чўб зина,
Табақҳои чўбина.
Гулдони кошӣ созад,
Лаълии ошӣ созад.
Курсиву миз созад,

Ҳар гуна чиз созад.
Бингар ба ҳусни тоқаш,
Наққошии равоқаш:
Ҳама боби тамошост,
Манзараи дилорост.
Нақше чунон медиҳад,
Ба чўб ӯ қон медиҳад!

Шарифи Муҳаммадёр

Шеърро бурро ва равон хонед. Пас аз он
мазмунашро нақл кунед.

Аз рӯйи расм касбу ҳунарҳояшонро номбар кунед.

Калимаҳо барои истифода: *харрот, харбуза-кор, хиштрес, хабарнигор, ҳакам, ҳавошинос, ҳалвопаз, ҳайкалтарош.*

МАВЗЎҒИ 108. ДУРЕДГАРӢ

Дуредгарӣ ё худ наҷзорӣ, чӯбкорӣ – нави санъати амалӣ буда, ҳунари чӯбкорӣ ва кандакории чӯбро фаро мегирад. Ба маънои васеъ усули коркарди чӯбро мегӯянд.

Дуредгарӣ асбобсозӣ, чӯбкории биноҳо, чузъҳои иморатсозӣ, афзорсозӣ, сохтани ҷиҳози хона (ҷевон, дар, тиреза, миз, курсӣ, сандуқ, гаҳвора, ароба, зин, табақ, қошукҳои чӯбин ва ғайраҳо), созҳои мусиқӣ ва ғайра-ро дар бар мегирад.

Дуредгарон асосан, аз чӯби дарахтони маҳаллӣ: бед, сафедор, чинор, чормағз, тут, зардолу ва ғайра ҳамчун ашёи хом истифода мебаранд.

Матро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи амал ва ашёҳои дуредгарӣ дар алоҳидагӣ нависед.

Аз лавҳи хотир якчанд калимаҳои ифодакунандаи асбобу анҷоми дуредгариро нависед.

Аз рӯйи расм амалҳои устоӣ куттисоз ва ко-сасозро хотирнишон намоед.

Матни “Дуредгарӣ”-ро хонед ва бо назардошти мазмун сето тест тартиб диҳед.

МАВЗЎИ 109. ОҲАНГАР

Бобои ман – оҳангар,
Додои ман – оҳангар.
Дил бастаам ниҳоят
Ба ин касбу ин ҳунар.

Оҳанро тарсон кунам,
Болои сандон кунам.
Дорам маҳкам бо анбӯр,
Лаб зери дандон кунам.

Ба путк кӯбам чунон,
3-оҳан парад шарора.
Бобоям бар кори ман
Шодон кунад назора.

Занҷиру оташгирак,
Зулфини дар месозам.
Мағӯ, ки ман хурд астам,
Досу табар месозам!

Нўъмон Розик

Аз таркиби шеър калимаҳои ифодакунандаи
анҷомҳои кори оҳангариро муайян намуда, ба
дафтар бо саволгузори рӯбардор кунед.

МАВЗЎИ 110. САРТАРОШЌ

Сартарошӣ яке аз пешаҳои қадимист. Дар гузашта
сартарошӣ машғулияти мардона буд. Сартарош
баробари тарошидани мӯйсар, риш ва ба тартиб
даровардани мӯйлаб хунгирӣ, табобати баъзе ка-
салиҳои асабро ба ўҳда дошт. Аксари сартарошон
шогирд доштанд. Баъди омўхтани касби сартарошӣ
шогирд маросими розигии устодро мегузаронд ва
устои мустақил мешуд.

Устохонаи сартароширо сартарошхона мегӯянд. Он дар гузару маҳалла ва бозорҳо сохта шуда, бо лавозимоти зарурӣ (поку, мошини мӯй-саргирӣ, дукорд, оина, қайчӣ, шона, атриёт ва ғайра) ҷиҳозонида мешавад. Касби сартарошӣ дар курсҳои махсус омӯзонида мешаванд.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи амал ва асбобҳои касби сартароширо муайян намоед.

МАВЗҶИ 111. ТАКРОР ВА МУСТАҲКАМКУНӢ

Фаъолияти тарафайн. Такрор ва мустаҳкам намудани мавзӯҳои гузашта бо савол ва супоришҳои пешниҳодкардаи омӯзгор.

МАВЗҶИ 112. КОРИ НАЗОРАТӢ ВА ТАҲЛИЛИ ОН

Аз рӯйи расмҳо фикратонро шифоҳӣ ва хаттӣ баён кунед.

O'quv nashri

Jumanazar Eshonqulov, Tavakkal Choriyev

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI

Ta'lim tojik tilida olib boriladigan maktablarning
2-sinfi uchun darslik

Муҳаррир *Илҳом Эшонзодаи Насафӣ*
Муҳаррири техникӣ *Акмал Сулаймонов*
Рассом *Нигора Нусратова*
Дизайнер *Тоҳир Турғунбоев*
Муҳаррири бадеӣ *Сарвар Фармонов*
Саҳифабанд *Ҳилола Шарипова*
Мусахҳеҳ *Мижгона Ходжаева*

Ба чопаш 06.09.2021 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Гарнитураи «Arial Tj». Кегели 16 шпондор.
Бо усули офсет чоп шудааст.
Ќузъи чопии шартӣ 13,95.
Ќузъи нашриву ҳисобӣ 8,31.
Теъдоди нашрнусаха. Фармоиши №

**Їадвали нишондоди ҳолати китоби дарсии
ба иҷора диҳанда**

№	Ному насаби дониш- омӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб ҳангоми гирифтани	Имзои раҳбари синф	Ҳолати китоб ҳангоми супоридан	Имзои раҳбари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

**Їадвали болой ҳангоми ба иҷора додан ва дар охири соли
хониш баргардонида гирифтани китоб аз тарафи раҳбари
синф аз рӯйи меъёрҳои зерин пур карда мешавад:**

Нав	Ҳолати китоб ҳангоми бори аввал супоридан
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳояш ҳаст, надаридааст, ҷудо нашудааст, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қач шудааст, қанорҳояш қоҳида, якҷанд хатҳо қашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад, аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир гаштааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир гашта, дар баъзе саҳифаҳо хат қашида шудаанд.
Ғайриқаноат- бахш	Муқова даридааст ва ба рӯйҳояш хат қашида шудааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё қи умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат қашида, ранг карда партофта шудааст. Китобро барқарор карда намешавад.